

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Sociální poznávání pomocí koní

Adéla Pfannová

Katedra teologické etiky

Vedoucí práce: PhDr. Bohumila Baštecká Ph.D.

Studijní program: Teologie

Studijní obor: Křesťanská krizová a pastorační práce – diakonika

Praha 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Sociální poznávání pomocí koní napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 30. 7. 2017

Anotace

Sociální poznávání je oblast psychologie, která zkoumá to, jak lidé vnímají druhé, sebe sama, vztahy, události a jiná působení – tedy své sociální okolí. Zlepšování dovedností, které se sociálního poznávání týkají, je přínosné pro různé oblasti života člověka, i pro společnost. Může docházet například k rozvoji prosociálního chování jedince, dovedností spolupráce, snížení agresivity nebo ke snížení stereotypizace ostatních. Tyto schopnosti je možné cvičit také za pomoci aktivit s koňmi, což předkládám v této práci. Na základě inspirace přístupem přirozené komunikace s koněm či vědeckého směru Equitation Science je možné snažit se o porozumění koňské perspektivě, která je zásadně odlišná od té lidské. Koně jsou sociální zvířata, jsou také velmi citliví na signály okolí a jsou rychlí v odpovědích na ně. Díky tomu, že přirozeně žijí v hierarchii stáda, se snaží vyjasňovat vzájemné sociální pozice i s člověkem. To nutí člověka k uvědomění jeho momentálního umístění v hierarchii a k případné komunikaci o jeho změně. Kůň na člověka působí komplexně a může proto ovlivnit všechny oblasti jeho osobnosti, které popisují jako bio-psychosociálně-spirituální. Koňské pozitivní vlivy na člověka je možné užívat k terapii a léčbě v oboru hiporehabilitace, na rozvoj sociálního poznávání u dětí je možné se soustředit například při Aktivitách s využitím koní.

Klíčová slova

sociální poznávání, etologie koní, hiporehabilitace, aktivity s využitím koní, přirozená komunikace s koněm, terapie

Bibliografická citace

Sociální poznávání pomocí koní [rukopis]: diplomová práce/Adéla Pfannová; vedoucí práce: PhDr. Bohumila Baštecká, PhD. Praha, 2017, s. 94.

Summary

Social Cognition is an area of psychology, which evaluates how people perceive others, relations and events in their social environment. Improving skills in this area is beneficial for different parts of life of a person and for the whole society. Consequences can be the development of prosocial behaviour, collaboration, and decrease in aggressive behaviour and in perceiving people through stereotypes. These skills can be improved with Equine Assisted Activities, which I further write about in this Thesis. With the inspiration of Natural horsemanship or Equitation Science, it is possible to try to understand horse's cognition, which differs a lot from human perspective. Horses are social animals, which are sensitive for signals from their environment and quick in responses to them. Because they are naturally living in herd hierarchy, they are trying to clear social positions with humans as well. That makes humans to realize their current place in hierarchy and to communicate it. Horse's influence on people is complex and it can affect all parts of their personality, which I describe as bio-psychosocial-spiritual. It is possible to use horse's positive effect for Treatment or Therapy.

Keywords

Social Cognition, Horse Ethology, Equine Assisted Activities, Equine Assisted Therapy, Natural Horsemanship, Therapy

Poděkování

Moc děkuji vedoucí mé práce, Bohumile Baštecké, za společné konzultace a pomoc při hledání cesty v tématu práce a při tvorbě samotného textu. Velký dík také patří Michaelu Pfannovi a Anně Zikmund za jejich podporu a pomoc, a dále všem koním a lidem okolo nich, dospělým i dětem. Od nich jsem se mnohé naučila a jsem jim za to vděčná.

Obsah

Úvod.....	7
1. Autorčino předporozumění.....	9
2. Slovník užívaných pojmů.....	13
3. Metodologie a etika výzkumu.....	15
3.1. Metodologie výzkumu.....	15
3.2. Etika výzkumu.....	16
4. Etologie koní.....	17
4.1. Sociální život koní jako klíč k přežití.....	17
4.2. Koňská osobnost a její vnímání světa.....	21
4.2.1. Smysly koně.....	22
4.2.2. Učení u koní.....	28
4.3. Souhrn.....	29
5. Lidé mezi svými – Sociální poznávání.....	32
5.1. Člověk jako živočich, který žije ve skupině.....	32
5.2. Člověk jako tvor, který s druhými komunikuje.....	33
5.2.1. Deduktivní mechanismy sociálního poznávání.....	34
5.2.2. Přímé mechanismy sociálního poznávání.....	35
5.3. Souhrn.....	36
6. Záměrné i nezáměrné působení lidí na koně.....	39
6.1. Welfare koní.....	41
6.2. Interakce člověka a koně.....	43
6.2.1. Přirozená komunikace s koněm.....	45
6.3. Equitation Science.....	49
6.4. Souhrn.....	51
7. Záměrné i nezáměrné působení koní na lidi.....	54
7.1. Literatura o záměrném i nezáměrném působení koní na lidi.....	54
7.2. Hiporehabilitace.....	55
7.2.1. Biologické působení koní.....	57
7.2.2. Psychosociální působení koně.....	60
7.2.3. Spirituální působení koní.....	63
7.3. Souhrn.....	68
8. Diskuze.....	70
9. Závěr.....	76
10. Seznam literatury.....	78
11. Přílohy.....	88

Úvod

Téma této diplomové práce, Sociální poznávání pomocí koní, vzniklo z mé potřeby učit se ve vlastním oboru. Pracuji v oboru hiporehabilitace a cítila jsem potřebu dále se učit. Texty, kurzy a studijní obory, které jsem našla, pro mě ale byly nedostupné nebo nedůvěryhodné. Rozhodla jsem se proto věnovat se sociálnímu poznávání pomocí koní v této práci. V ní provedu rešerši literatury, porovnáám ji s vlastními zkušenostmi z praxe a pokusím se o náhled do problematiky s kritickým myšlením. Cílem práce je **zabývat se střizlivě sociálním poznáváním pomocí koní**.

Zabývat se chápu jako prozkoumat co nejvíce zdrojů k vybranému tématu, střizlivě značí pokus o náhled do problematiky s kritickým myšlením, které převažuje nad mou vlastní láskou k oboru i ke koním. Sociální poznávání je oblast psychologie, která zkoumá to, jak lidé vnímají lidi, sebe sama, vztahy, události a jiné mezilidské působení – tedy své sociální okolí (Baumgartner in Výrost, Slaměník, s. 181). Já si tuto oblast vybrala, protože jsem v praxi viděla možnosti rozvoje sociální oblasti u lidí a chtěla jsem svůj osobní názor podložit fakty.

Výzkumné otázky mé práce jsou: **Co se děje se sociálním poznáváním při interakci člověka s koněm? Co se člověk z interakce s koňmi může v oblasti sociálního poznávání i jinde naučit?**

1. Autorčino předporozumění

Téma této diplomové práce, jak je pospánu v Úvodu, je Sociální poznávání pomocí koní. Vznikalo dlouho a postupně také proto, že je to téma pro mě zásadní. Je inspirováno mým zaměstnáním v oboru hiporehabilitace, které je spojením mého koníčku – koní – kterému se věnuji již dlouho, a mého studijního zaměření. Mám za sebou studium bakalářského oboru Pastorační a sociální práce na Evangelické teologické fakultě a nyní studuji obor Křesťanská krizová práce – Diakonika na stejné fakultě, v jehož rámci vzniká tato práce. V ní přednesu vlastní poznatky a názory v oblasti aktivit s koňmi, lidské psychologie, zvláště pak z oblasti sociálního poznávání, a hiporehabilitace zaměřené na rozvoj sociálního poznávání pomocí koní. Ve všech těchto oblastech se stále učím, své názory a přístupy měním. Proto je tato diplomová práce obrazem toho, jak problematiku vnímám já právě teď, skrze autory, které jsem četla a skrze vlastní zkušenost, kterou se snažím čtenáři přiblížit skrze zápisky z terénního deníku.

Při studiu i praxi jsem došla k tomu, že lidské učení a lidský rozvoj jsou procesy komplexní, a často probíhají na několika úrovních zároveň. Ty se přitom navzájem výrazně ovlivňují. Z vlastní, čtrnáct let aktivně probíhající praxe práce s koňmi¹ i z četby jsem pochopila, že kůň je, stejně jako člověk, tvor sociální a že má velice dobré komunikační schopnosti. Věřím, že se od něj, či s ním, můžeme mnohé učit. V aktivitách s koňmi jsem našla metodu, která komplexitu lidského rozvoje podporuje. Člověk je ovlivněn samotnou interakcí s koněm, tím, v jakém se nachází prostředí, tedy ve stáji či v přírodě, jaké činnosti se okolo něj a s ním provádějí, tedy hlavně práce, trénink a péče, a tím, jaký symbolický význam pro mnoho lidí nese.

Vždy pro mě bylo důležité vnímat koně v jejich jemnosti a snažit se o pochopení jejich pohnutek. Do kontaktu s koňmi jsem nejdříve přišla na farmě

¹ v práci užívám termín „práce s koňmi“, který neznačí pouze běžně vnímanou práci, například orbu, ale jakoukoliv interakci s koňmi, která je konána s tréninkovým cílem. Termín vychází ze slangu užívaného v prostředí lidí, kteří se koním prakticky věnují.

u Tábora, kde je chov Huculských koní. Koně žijí převážně venku, ve stádě. Mohla jsem zde pozorovat děje, jež jsem později našla popsány v literatuře o etologii koní vycházející z pozorování koní ve volnosti. Později jsem začala docházet do jezdeckých klubů v okolí Prahy, kde se koně projevovali jinak, než huculové žijící ve stádě a přístup lidí k nim byl také jiný.

Koně jsem vždy chápala jako přátele, se kterými ráda trávím čas, a sportovní využití koní mě příliš nelákalo. Měla jsem stále pocit, že mi něco uniká. Díky filmu Zaříkavač koní i účasti na kurzu přirozené komunikace s koněm², který vedl Václav Bořánek, jsem došla k názoru, že musím hledat jiné prostředí, kde jsou koně vnímáni jako osobnosti a kde bych měla prostor ke zkoumání a rozvíjení vzájemných vztahů. Z interakce s koněm se tak stal i hloubkový průzkum mé vlastní osoby, a mé vlastní práce se vztahy a spoluprací. Koně své postoje totiž vyjadřují jasně, někdy srozumitelněji než lidé.

„Nová asistentka se v rámci vlastní přípravy na pomoc při kroužku aktivit s využitím koní snaží chytit klisnu Jackie. Rázuje si to k ní, ohlávku před sebou, snaží se v ní zorientovat, ruce vytrčené před sebe ve výši obličej, nevnímá nic jiného. Jackie, hodný kůň, který se rád nechává ovládat malými dětmi, vyvalí obě oči a začne se otáčet tak, aby k ní paní nemohla. Asistentka: „Ona mi utíká!“. Já: „Proč myslíš, že to dělá? Co děláš se svým tělem?“ Asistentka rozčileně: „Nic, prostě jdu a snažím se rozmotat tadytu hroznou věc.“ Já: „Zastav se a zkus to ještě jednou. Připrav si to předem, vydechni a uklidni se. Dojdi k Jackie, vnímej, že seš s ní a prostě jí dej tu ohlávku“. A. si to předem připraví a jde ke koni s tím, že o něm ví: „Hele, funguje to, kouzlo!“ Jackie klidně stojí a nechá se ošetřovat.“ (Terénní deník A. P., 8. 3. 2017)

Lidé si někdy neuvědomují, jak na své okolí působí. Pokud nejsou dostatečně vnímaví, mohou přehlédnout signály okolí, které jsou reakcí na jejich působení. Signál velkého koně, který odmítal spolupráci, byl výraznější než signály lidí. Navíc jsem tam byla já, která jsem situaci srozumitelně přeložila a nabídla jiné řešení. Kůň ale donutil asistentku zastavit se, nahlédnout sama sebe a své působení na okolí a změnit ho. Jinak by nebyl ochoten spolupracovat. Protože jsem tam byla já, mohla jsem jí navíc situaci srozumitelně přeložit a nabídnout jiné, funkční řešení.

² Přístup tréninku koní, kterému se dále budu věnovat v kapitole 4.

Kvůli mému osobnímu pomáhajícímu zaměření jsem chtěla také poznání těchto možností komunikace s koněm předat druhým. Začala jsem proto hledat další místo, kde bych mohla svůj koníček, interakci s koňmi, spojit se svým studijním oborem. Dnes jsem zaměstnaná jako asistentka hipoterapie³ a vedu sociálně pedagogický kroužek Aktivity s využitím koní pro děti od čtyř let věku, s hendikepem i bez něj. Popisu těchto aktivit se budu více věnovat v sedmé kapitole *Záměrné i nezáměrné působení koní na lidi*. Tento kroužek je hlavní inspirací této diplomové práce. V této práci se objeví zápisky z mého terénního deníku z něj. V textu záměrně neuvádím místo svého zaměstnání, z důvodu zachování anonymity dětí, které jsou zmíněny v terénním deníku. Rodiče byli informováni, že anonymita není absolutní a podepsali informované souhlasy (v příloze). Jejich souhlasů s užitím mého pozorování jejich dětí si velice vážím a jsem přesvědčena, že většina z nich souhlasila, protože mi chtěli pomoci a chtěli přispět k mému vzdělávání i k rozvoji oboru hiporehabilitace.

Ten neustále roste a rozvíjí se. Já jsem zvažovala rozšiřovat své znalosti i prostřednictvím dalšího univerzitního studia, které by mě pro hiporehabilitaci připravilo. Zjistila jsem ale, že nenacházím takovou variantu studia, která by uspokojila mé potřeby a byla pro mě dostupná. Nebyla jsem schopná nalézt a dosáhnout na dostatek teoretické opory pro vlastní praxi. Problém nedostatečného odborného nasycení v hiporehabilitaci jsem se rozhodla řešit napsáním diplomové práce. Jejím **cílem** se tak stalo: **zabývat se střídavě sociálním poznáváním pomocí koní**. Oblast a pojem sociálního poznávání jsem jako téma práce zvolila po konzultaci s vedoucí mé práce, psychologkou PhDr. Bohumilou Bašteckou PhD. Tento psychologický termín nejbližší odpovídal mé žité i čtené zkušenosti, kterou jsem neuměla psychologicky pojmenovat.

Výzkumné otázky mé práce jsou: **Co se děje se sociálním poznáváním při interakci člověka s koněm? Co se člověk z interakce s koňmi může v oblasti sociálního poznávání i jinde naučit?**

³ léčebná metoda zaměřená na rozvoj tělesných funkcí pomocí jízdy na koni (Čapková, Pavlů, 2016)

Podle jednoho z možných pojetí vnímám člověka jako tvora biopsychosociálně-spirituálního (Baštecká, 2005, s. 79) a vnímám, že se i díky komplexitě metod s využitím koní může vyvíjet najednou ve více oblastech. Zaměřím se tedy na sociální poznávání, ale psát budu i o dalších oblastech člověka. Hlavní výzkumné metody této práce jsou: rešerše českých i zahraničních textů a terénní deník, který jsem si vedla při vlastní interakci s koňmi a při vedení kroužku Aktivit s využitím koní.

2. Slovník užívaných pojmů

V této mezioborové práci užívám větší množství pojmů, které pro čtenáře mohou být neznámé. Pro snazší porozumění vkládám slovník pojmů, které budu užívat, již na začátek práce.

Aktivity s koňmi – jakákoliv aktivní interakce člověka a koněm

Aktivity s využitím koní (AVK) – hiporehabilitační metoda speciální nebo sociální pedagogiky, která využívá prostředí určeného pro chov koní a práci s nimi, kontaktu s koněm a interakce s ním jako prostředku k tréninku sociálních dovedností, aktivizaci, výchově nebo vzdělávání lidí, nejčastěji dětí se speciálními potřebami. V anglickém jazyce se nejčastěji užívají pojmy „*Horse Assisted Activities*“ a „*Equine Assisted Activities*“ (nebo „*Therapies*“) (ČHS, 2015).

Hiporehabilitace – zastřešující název pro všechny aktivity v oblastech, kde se setkává kůň a člověk se zdravotním znevýhodněním nebo s jinými specifickými potřebami (ČHS, 2015). Cílem tohoto setkávání by mělo zachování stávajícího stavu, jeho zlepšení, nebo prevence před jeho zhoršením.

Hipoterapie – specifická metoda, která je provozována na koni pod vedením fyzioterapeuta či ergoterapeuta. Specializuje se na léčení tělesných potíží jízdou na koni. Jedinečnost této terapie spočívá ve využití trojrozměrného pohybu hřbetu koně v kroku, který v těle jezdce stimuluje principy senzomotorické stimulace a diferenciaci. V angličtině se nejčastěji objevují pojem „*Hippotherapy*“ (Čapková, Pavlů, 2016, ČHS, 2015).

Práce s koněm - v prostředí „koňáků“ značí interakci s koněm, která vede k cíli, nejčastěji tréninkovému.

Práce s koněm ze země – nejezdecká práce s koněm, při které se pracuje na jeho koňské ovladatelnosti a vnímavosti všech zúčastněných.

Přirozená komunikace s koněm (horsemanship) – přístup k tréninku koní založený na snaze poznat perspektivu koně a porozumět jeho přirozenému chování (Bořánek, 2008).

Psychoterapie pomocí koní (PPK) – součást komplexních léčebných postupů, které jsou poskytovány ve zdravotnických službách i mimo ně. PPK k léčbě využívá dvojčlenného terapeutického týmu (lidský terapeut a koňský terapeut). Některé formy psychoterapie pomocí koní jsou zásadně nejezdecké – užívají pouze interakci koně a člověka na zemi. V angličtině se nejčastěji objevují pojmy *Horse Assisted Psychotherapy*, *Equine – Facilitated Psychotherapy* a další kombinace těchto slov. V Austrálii (organizace Riding for Disabled) je užíváno označení „*Therapeutic Riding*“ (ČHS, 2015, Trotter, 2012).

Welfare koní – odborný název pro obecnou dobrou kvalitu života koně, (viz např. McGreevy, 2004; s. 397). V této práci budu užívat anglické slovo a ne jeho překlad proto, že pro široký význam pojmu češtině není přesný ekvivalent a také proto, že ho užívá více českých autorů.

3. Metodologie a etika výzkumu

Hlavním stavebním kamenem této práce jsou rešerše mezioborové literatury a mé zkušenosti. Mé zkušenosti jsou do práce vloženy prostřednictvím citací z terénního deníku.

3.1. Metodologie výzkumu

Původní myšlenka byla užívat v této práci pouze terénního deníku, který je záznamem z průběhu kroužku Aktivit s využitím koní, který vedu. Deník jsem si psala v období od 1. 10. 2016 do 30. 6. 2017. Je to integrovaný kroužek, kam dochází děti od čtyř let. To znamená, že se ho účastní děti s hendikepem i bez něj. Velikost skupin a program jsou přizpůsobeny individuálním potřebám dětí a cíli činnosti, který si individuálně stanovuji na začátku roku. Individuální cíle jsou například rozvoj verbálních schopností dítěte, jakákoliv pozitivní interakce s dítětem, nebo rozvoj sociálních dovedností dítěte. Jde tedy o sociálně-terapeutické působení skrze volnočasovou aktivitu s využitím koní. Primárním cílem je vždy rozvoj dítěte, nikoli nácvik jezdeckých či jiných dovedností.

V průběhu psaní této práce jsem si uvědomila, že pro ukázkou toho, jak interakce lidí a koní funguje, mi nestačí pouze záznam z kroužku, ale že potřebuji ukázat i zážitky mimo něj, z běžného provozu u koní. Ty jsem si z vlastních kapacitních důvodů nemohla zapsat všechny. Vybrala jsem proto jen několik zajímavých příkladů, které na některých místech práce uvádím. Vedla jsem si také terénní deník psaní této práce, ve kterém jsem mohla sledovat proměnu mého porozumění problematice, a na jeho základě i na vlastních vzpomínkách mohu v diskusi této práce provést sebereflexi. Jak zmiňuji výše, terénní deníky mají být ukázkou mých osobních zkušeností. Mimo jiné i díky mé vlastní zkušenosti s tématem sociálního poznávání pomocí koní a kvůli mému předporozumění, jsem si při rešerši textů vybírala právě v práci citované texty a z velkého množství témat jsem si vybrala právě ta, které v této práci užiji.

3.2. Etika výzkumu

Od všech zákonných zástupců dětí, které v terénním deníku z kroužku AVK zmiňuji, mám podepsaný informovaný souhlas, jehož text je v příloze této diplomové práce. Rodiče vědí, jakým způsobem jsem materiál sbírala a k čemu bude využit. Jména dětí jsou změněna, jméno organizace záměrně neuvádím, ale rodiče vědí, že ani tak jejich dětem nejsem schopná zaručit úplnou anonymitu.

Jména lidí a koní jsou změněna i v citacích z terénního deníku, který jsem si vedla při interakci s koňmi mimo kroužek AVK. Tento deník není konkrétně umístěn, je proto zachována anonymita osob. Tento deník není dlouhodobým pozorováním, zápisem mých vlastních zážitků, informovaný souhlas proto podle mého mínění nebyl nutný.

4. Etologie koní

V této kapitole popíšu výsek etologie koní, který se k tématu této práce vztahuje. Etologie je věda, která studuje funkční významy projevů chování zvířat v jejich přirozeném prostředí (Duruttya, 2005; Jensen, in Jensen, 2002; McGreevy, McLean, 2007; Veselovský, 2005). Etologie koní je založena na pozorování koní v co nejpřirozenějších podmínkách. Pozorování, případně jiné měření reakcí, jsou také jediné metody, které dovolují činit závěry o koních, nemluvicích zvířatech, která vidí svět jinak než my (Saslowová, 2002 in Leblanc, 2013). V této kapitole se důkladně věnuji chování a vnímání koní hlavně proto, abych odpověděla na výzkumné otázky této práce: „**Co se děje se sociálním poznáváním při interakci člověka a koně? Co se člověk z interakce s koňmi může v oblasti sociálního poznávání i jinde naučit?**“ Pro hledání odpovědí považuji za nutné co nejlépe přiblížit člověku perspektivu koně.

4.1. Sociální život koní jako klíč k přežití

Podle evolučního modelu, který je inspirován neodarwinismem, se každý jedinec snaží hlavně přežít a reprodukovat se (Barettova, Dunbar, Lycett, 2007, s. 53; Veselovský, 2005). I kůň, který je býložravec, v potravním řetězci je na místě kořisti, a v přírodě proto jeho přežití bývá ohroženo predátory. Před nimi, pokud může, prchá. Kůň je zvíře přirozeně žijící v stepi a polostepi, které se živí především spásáním trav. Ty bývají celkem málo výživné, proto by kůň měl trávit 60-80 procent svého dne a noci stravováním se (Bartošová, 2014; Duruttya, 2005; McGreevy, 2012). Aby to mohl činit, potřebuje **být v bezpečí a v klidu**, což bývá formulováno jako hlavní dvě potřeby koní. Toho dosahují většinou tím, že **zůstanou spolu**, ve stádě, obvykle o velikosti 5-20 jedinců (Bartošová, 2014; Bořánek, 2008; Dorrance, 2016; Dostál et al., 2014; Duruttya, 2005; Keeling, Jonare, Lanneborn, s. 70; Leblanc, 2013, s. 8-10). Stáda dávají jedincům větší bezpečí před predátory – koně se navzájem varují a mohou včas

utéct do bezpečí (Brubaker, Udell, 2016; Dostál et al., 2014; Leblanc, 2013). Toho jsou, jako jiná zvířata, schopni i díky empatii a **emoční nákaze** mezi sebou (Prestonová, de Waal, 2002), tedy díky vzájemnému sdílení a přenášení vnitřních stavů jedince na ostatní, na něž náležitě reagují. Jeden se lekne predátora a začne utíkat, ostatní se díky těmto mechanismům také mohou leknout a zachránit se s ním. Pokud koně nemají možnost úniku, brání se fyzicky, jak demonstruje následující citace z terénního deníku:

„No to jsem se o toho psa fakt bála, vlezla se mnou do ohrady, huculky tam měly hříbata a rozhodly se, že je to vetřelec. Obklopily ji, hlavy u země a normálně šly po ní.“
(Terénní deník AP, 5. 5. 2013)

Stádo huculských koní se rozhodlo bránit proti psu, který jim vběhl do ohrady. Je velmi pravděpodobné, že by došlo k fyzickému střetu, kdyby nezasáhla majitelka psa.

Hřebec-ochranitel se do fyzického boje pouští ještě častěji, než zbytek stáda (Leblanc, 2013). Pro predátora je tedy koně ve stádě obtížnější lovit, než když cílí na samotného jedince.

Stádo své členy ale chrání i jinak – například při nepřízní počasí se koně semknou do kruhu hlavami dovnitř a hříbata chrání vprostřed. V boji s obtížným hmyzem stádo také pomáhá. Hejno hmyzu se rozloží na celé stádo, a ne na osamocené jedince (Leblanc, 2013), ve stádě se navíc koně mohou navzájem ovívat ocasy.⁴ Jako tento, i většina koňských činů se děje v sociálním kontextu. V přirozeném prostředí je to již zmíněná pastva, postávání, putování, a prozkoumávání okolí. Dále také běžná komunikace s ostatními jedinci, která je nutná pro žití ve stádě a v dospělosti i pro reprodukci jedinců (Bartošová, 2014; Duruttya, 2005; Svobodová, 2012).

Koně přirozeně tvoří dva typy stád. Oba mívají silnou sociální hierarchii. První typ je stádo, které sestává z několika většinou nepříbuzných klisen a jednoho či více hřebců. S matkami se drží jejich potomstvo přibližně do jednoho roku života. **Alfa zvířetem**, jedincem, které je nejvýše v sociální hierarchii,

⁴ z pozorování huculských koní A. P.

většinou není samec (hřebec), ale klisna. **Koňské společenství tedy většinou bývá matriarchální.**

„No jako vyhrála jsem v dostihu, ale kdybych neseděla na vedoucí stáda, tak nám ta mladá z cesty asi neuhne a vyhraje ona. Já jsem viděla, jakej pohled na ní ta moje hodila.“ (Terénní deník AP, 10. 8. 2010)

Tato citace popisuje dostih pro zábavu na huculských koních. Ti nejsou šlechtění ani trénováni v závodění. Jejich život se ale odehrává ve stádě, a proto na nich je přirozené chování velice dobře pozorovatelná. Vedoucí kobyle stačil jediný pohled, aby při dostihu odeslala svou podřízenou pryč ze svého osobního prostoru, a tedy i od cílové rovinky. Mladému a rychlému koni tak nebylo umožněno závod vyhrát, musel okamžitě zpomalit.

Další důležitá pozice je **vůdčí zvíře**, které je stádem následováno při přesunech. Tato pozice nemusí stabilně patřit jednomu jedinci, koně se o ni mohou střídát. **Koordinátorem skupiny** bývá hřebec, který se v ní také reprodukuje. Ten skupinu hlídá a brání. To je jeden z důvodů, proč hřebci v domácích chovech nebývají zařazováni do stád. Jako ohrožení stáda může být vnímán i člověk a koňský samec, který chrání vlastní stádo, může být velmi nebezpečný. Náležitost klisen ke stádu bývá stabilní, hřebci se mění.

Hřebci o pozici hlavního samce mohou bojovat, je ale dokázáno, že obsazení ostatních sociálních příček v koňském stádě neodpovídá síle a bojeschopnosti jedinců – je spíše tvořeno dlouhodobými vztahy mezi spřízněnými jedinci (nejen příbuznými) a vzájemně si příjemnými společníky, tedy jedinci, kteří si utvoří dobrý vztah (Bořánek, 2008; Goodwinová et al., 2009, s. 8; Henshall, McGreevy, 2014; Dorrance, 2016).

„My jsme furt nevěděli, proč je ten poník tak hrozně tlustej, vždyť žere jenom seno! A dneska jsme jí normálně načapali, když ostatní koně žerou jádro, ona normálně přijde a od jejich kýblu je vyžene a sní jim to!“ (Terénní deník AP, 3. 5. 2017)

Malá (opravdu malá, asi 110 cm v kohoutku⁵) klisna ponyho, vyššího věku, měla ve stádě takovou hierarchickou pozici, že mohla mladé a velké koně vyhnat od jejich jídla a

⁵ V nejvyšším bodu zad koně

sníst jim ho. Jádru je krmení s vysokou energetickou hodnotou a klisna, která neměla dostávat žádné, byla obézní.

Soudržnost stáda je pro koně nezbytnou součástí života. Sociální vazby v rámci stáda jsou často tvořeny úzkými vztahy, které mohou přetrvávat po celý život (Dostál et al., 2014). Individualita koňských jedinců, jejich emocionální život, sociální schopnosti a psychický stav se v těchto vztazích projevují a ovlivňují je. Sociální příčky se podle nich mění a v některých případech může docházet i k oddělování jedinců od stáda, například odrostlých hříbat (samců) či starých hřebců.

Tyto tvoří základ druhého typu koňských stád. Tyto mládenecké skupiny, které přijímají i starší hřebce, mají méně stálou hierarchii a dochází zde k častému vyjednávání o vlastní sociální pozici (Bartošová, 2014, Dostál et al., 2014, Duruttya, 2005, McGreevy, 2012). Toto vyjednávání má různé podoby. Řada autorů (například De Giorgio, De Giorgio-Schoorl 2017; Dorrance, 2016; Duruttya, 2005, s. 37; Henshall, McGreevy, 2014; Leblanc, 2013) se shodně domnívá, že **koně nejsou přirozeně agresivní**. Agresivita je energeticky náročná, nemá jistý výsledek a je často doprovázena zraněním (Duruttya, 2005; Bartošová, 2014). Přímému útoku se snaží předcházet mnohými sociálními „předkonfliktními, teatrálními“ hrozbami, sociálními strategiemi: varovnými pohledy, signály těla, vstupováním do fyzického prostoru druhého. Hranice osobního prostoru je totiž důležitý komunikační prvek mezi koňmi – do něj má možnost vstoupit jen velmi blízký jedinec, podřízený jedinec je z něj okamžitě vyhnán a dominantnímu jedinci je uhýbáno (Duruttya, 2005) nebo naznačením útoku. K agresivnímu chování dochází pouze při neakceptování těchto jasných signálů, které druhý kůň vysílá, či při nemožnosti ze situace odejít a vzdát se.

„Normálně mě kopl! Nějak jsme se nachumlovali na sebe. Kobyla, která je vedoucí stáda, se na nás začla šklebit, my už jsme nestihly uhnout. Asi chtěla kopnout Fialku, ale trefila se mi do nohy.“ (Terénní deník, 13. 8. 2015)

Při jízdě jsme narušily osobní prostor nadřízené klisny a po varování výrazem těla přišel rychlý útok, který se trefil do mé nohy, protože jsem na podřízené klisně seděla.

Obě jsme si sice varování všimly, ale neměly jsme prostor a čas situaci vyřešit tím, že bychom z ní odešly. Musím ale říci, že i při síle, kterou koně mají, jsem z nakopnutí měla jen velkou modřinu. I tento útok tedy vnímám spíše jako hrozbu než jako opravdový boj.

I samotný boj, pokud k němu dojde, má ritualizovanou podobu, má vítěze a poraženého a zcela uvolňuje napětí (De Giorgio, De Giorgio-Schoorl, 2017; Dorrance, 2016; Durrutya, 2005, s. 37; Henshall, McGreevy, 2014; Leblanc, 2013). Samotný útok ale může být, podle lidských měřítek, celkem drsný a koně při něm mohou přijít k úrazu:

„Koně se bijí „jako koně“. Viděl jsem klisnu vykousnout vlastnímu neposlušnému hříběti díru do krku.“ ústní sdělení Václava Bořánka, trenéra koní, Terénní deník AP, 21. 4. 2014

Aby kůň mohl žít ve skupině, musí interagovat s ostatními. Nekomunikovat není možné (McDougall, 1908/1923 in Prestonová, de Waal, 2002). Ke komunikaci potřebuje sebe i ostatní vnímat. Tomu, jak to kůň dělá, tedy, jak si lidé myslí, že to dělá, se bude věnovat následující podkapitola.

4.2. Koňská osobnost a její vnímání světa

Zvířecí jedinci vykazují celkem stabilní rozdíly v chování různých jedinců, což dalo vzniknout konceptu osobnosti zvířat, včetně koní (Ijichiová, et al., 2013). Mě nikdy v životě nenapadlo, že by zvířata osobnost neměla. Je tomu tak, protože se s nimi od mala blízce setkávám a jejich individualitu samozřejmě přijímám. Ve výzkumu, který vykonali Ijichiová, et al., (2013) byly koňské osobnosti zkoumány skrze pět faktorů: ochota, neuroticismus, extroverze, společenskost s lidmi i s koňmi. Autoři se snažili nalézt propojení mezi těmito částmi koňských osobností a díky nim předvídat chování koní. Upozorňují také na mezery ve výzkumu psychologie koní, například v oblasti copingových strategií. Výzkumů na toto téma je velké množství, já se jim v této práci nebudu dále věnovat. Tak jako Ijichiová, et al., (2013) pokládám za jisté, že koňští

jedinci jsou individuální osobnosti. Protože se chci přiblížit k porozumění těmto osobnostem, dále se v této podkapitole budu věnovat tomu, jak mohou vnímat svět okolo sebe.

4.2.1. Smysly koně

Vnímání světa smysly a porozumění vjemům je pro koně důležité kvůli přežití i rozmnožování se, tedy kvůli dvěma hlavními cílům jedince podle neodarwinismu (Veselovský, 2005). Kůň vnímá a v sociální interakci okamžitě jedná, vysílá signály a komunikuje. To, jak kůň na svět nahlíží, je člověk vždy schopen nahlédnout pouze z lidské perspektivy (Leblanc, 2013). Americká psycholožka Caroline Saslowová (2002, in Leblanc, 2013) upozorňuje na to, jak náročné je pro člověka zkoumat sociální poznávání jiného živočišného druhu. Neznáme jeho perspektivu a on nám jí nemůže vysvětlit, protože nemluví. Já přidávám, že je stále nutné držet otevřenou mysl možnosti, že jim nerozumíme zcela správně:

„Hele on je ten Black ale fakt strašně zlej! Jen jsem vlez do výběhu a von už běžel, normálně po mě šel zubama, chtěl mě kopnout, byl hustej.“ „No von takovej dřív nebyl, ale teď má hroznou artrózu a asi ho to hodně bolí, navíc je ve stádě s mladejma hřebečkama a je takovej jejich taťka. Ale fakt si na něj dávej bacha, už nám tu několika lidem ublížil.“ (Terénní deník AP, 8. 3. 2015)

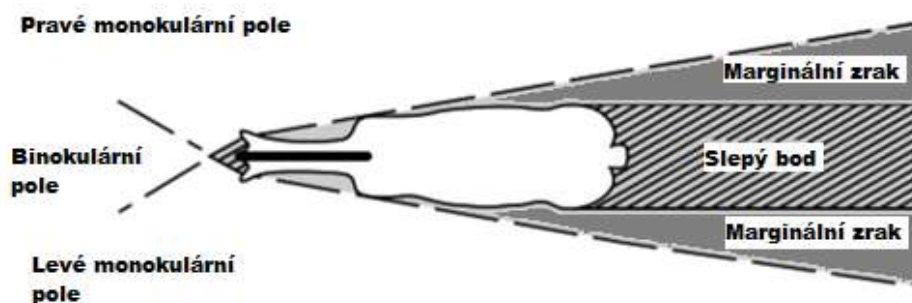
Tento kůň začal najednou být velice útočný vůči lidem, a i přes všechny dedukce, proč by to tak mohlo být, se až do jeho smrti nepodařilo příčinu najít a jeho agresivitu zmírnit.

V dalších podkapitolách představím mé vlastní porozumění koňskému náhledu na svět. Začnu tím, jak kůň svět vnímá svými smysly.

4.2.1.1. Zrak

Z fyziologie víme, že kůň má periferní vidění, které mu dovoluje vidět okolo sebe. Kůň má velké oči, které jsou umístěné vertikálně – na stranách hlavy.

Každé oko vidí vertikální pole v úhlu 200° (čísla se u různých autorů lehce různí). Kůň ale rozhodně vidí panoramaticky okolo sebe, kromě slepých úhlů přímo před sebou, za sebou a nad sebou.

Obrázek 1., (Leblanc, 2013, s. 12, překlad AP)

Zorné pole koně

Na obrázku jsou naznačeny slepé body koně (povšimněme si malého slepého bodu i přímo před koněm, a rozdělení binokulárního, monokulárního pole a polí, které kůň vnímá jen okrajově.

Díky svému zrakovému vybavení se kůň může pást, nebo se klidně pohybovat s hlavou nízko, a přitom sledovat okolí monokulárně, což mu stále dovoluje sledovat neobvyklé pohyby v jeho okolí. V okamžiku, kdy kůň znervózní, nebo se lekne, hlavu zvedne a může na podnět hledět oběma očima (Leblanc, 2013). To je v přímém kontrastu s tím, jak svět vidí člověk, šelma, se zrakem zacíleným přímo před sebe, centrálně. Nemůže proto nikdy vnímat tak velkou část svého (sociálního) okolí jako kůň. Je jasné, že kůň se zaměřuje na jiné podněty než člověk. Kůň sleduje co nejširší okolí, ne jeden předmět přímo a všímá si například jemných odlesků a pohybů u země, které by ho mohly varovat před plížící se šelmou nebo jiným nebezpečím (Duruttya, 2005; Leblanc, 2013; McGreevy, McLean, 2007; McGreevy, 2012). Pohled koně na svět je tedy zcela jiný než ten lidský:

Obrázek 2. (Harmanová a kol., 1999)

Obrázky A a B ukazují dvojici pozorovatelů s výhledem zezadu (A) a zepředu (B). Obrázek C ukazuje zacílený vjem člověka vpřed. Obrázek D zachycuje to, jak se vědci pokusili znázornit panoramatický pohled koně, ve kterém je obraz přímo před ním lehce zkreslený, ale ukazuje nám panoramatický pohled v úhlu okolo 200°.

Koně vidí ve tmě mnohem lépe než lidé, ale mají problém s rychlou adaptací ze světla na tmu, což odpovídá i jejich přirozenému prostředí (step a polostep), kde se takovéto přechody téměř nevyskytují (Wouters, De Moor, 1979 in Leblanc, 2013; Johnsonová, Grandinová, 2015). Také schopnosti koní v rozeznávání barev jsou stále diskutovány (viz Roth and kol., 2007 in Leblanc, 2013, s. 269). Vizualní složka je v koňské komunikaci důležitá. Je pozorováním toho, jaký postoj těla mají druzí, jaké mimické signály tváře vysílají (například pohyby očí, uší, huby), včetně výhružných signálů, které mohou patřit k sociálním rituálům, jež mají předejít, či alespoň předcházet, konfliktu (Durrutya, 2005, s. 37; Henshall, McGreevy, 2014; Leblanc, 2013).

4.2.1.2. Sluch a vokální komunikace

Koňský sluch je dalším smyslem, který koni pomáhá přežít. Jeho pomocí dokáže detekovat neobvyklé zvuky ve všech směrech. Koňský vnější receptor sluchu, ucho, se dokáže pohybovat téměř do všech stran, a jeho pomocí i pomocí zraku dokáže určit, kde se původce zvuku nachází, zda je nebezpečný a pokud ano, jak se mu vyhnout (Durrutya, 2005; Leblanc, 2013).

„On ví, že při hipoterapii nemá čumět na ostatní koně, tak to nedělá. Teď jsem si ale normálně všimnul, že je ani vidět nemůže, jsou daleko za barákama, tak krouť ucho přesně na směr, kde si i já myslím, že teď jsou. Celejch dvacet minut!“ (Terénní deník AP, 4. 5. 2017)

Kůň užíval svůj sluch k tomu, aby věděl, kde jsou ostatní koně. Opravdu celých dvacet minut nastavoval ucho tam, kde jsme i my odhadovali, že se právě druhý kůň nachází.

Vokální signály jsou také součástí koňské komunikace. **Kvičení či říčení** značí varování, protest, který může přecházet i v intenzivní křik, například hřebců před a při souboji. **Ržání** je nízko nasazená vokalizace, která pulzuje, kolísá. Bývá slyšet od klisny matky, která volá své hříbě. **Řehtání** je koňskou komunikací na dálku (až 1 km). Dochází k němu nejčastěji při oddělení jedince od skupiny. **Vydechnutí nozdrami**, rázné, jasně slyšitelné, značí znepokojení či strach. **Frkání** je také výdech nozdrami, ale pulsující a vibrující. Může být pouhým čištěním dýchacích trubic od prachu, ale i znak odporu, menšího znepokojení nebo frustrace (Duruttya, 2005; Leblanc, 2013).

Koně vydávají množství různých typů zvuku a jsem přesvědčená, že někdy užívají tato základní s jinými významy. Tento výčet obsahuje jen několik nejčastějších vokalizací a jejich základní výklad. Je ale zřejmé, že hlasové projevy a sluch jsou pro koně důležité pro zajišťování koňských základních potřeb, tedy být v bezpečí a klidu. Pro komplexní vnímání světa, pro svou ochranu i klid kůň ale potřebuje všechny smysly, včetně chuti, čichu a chemické percepce.

4.2.1.3. Chemická percepce, čich a chuť

Čichový systém koně se podle Martínez-García a kol., 2009 (in Leblanc, 2013, s. 334) nedá dělit na receptor vůní a na receptor feromonů a dalších chemicko-senzorických vodítek, jako u jiných živočichů. Kůň je nasává a analyzuje dohromady. Chemicko-senzorická vodítka jsou například pohlavní

feromony, stopové feromony, poplachové feromony a pachové stopy, to vše slouží jako další kanál komunikace mezi koňmi (Martínez-García a kol, 2009, in Leblanc, 2013, s. 334). Koně sice dýchají pouze skrze nos (Barone 1984 in Leblanc, 2013), ale díky Jacobsonovu orgánu, koňské specialitě, která je umístěna pod horním rtem, mohou přijímat pachy i ústní dutinou. Užití tohoto orgánu u koní je známé jako **flémování** – po důkladném očuchání zdroje zájmu kůň zvedne hlavu do výšky, zadrží dech, ohrne horní pysk a ukáže zuby (Leblanc, 2013).

Výsledné vjemy ze všech čichových kanálů slouží pro analýzu potravy, kvality vody, orientaci v prostoru nebo zjišťování dalších informací (Duruttya, 2005; Leblanc, 2013).

„Já jsem mu prostě tu deku nedokázala nandat. Čuchnul si k mejm rukám, ucejtil, že na nich mám psí krev, a pak už mě k sobě nepustil. Utíkal předem mnou, byl úplně vyděšeněj a myslim, že by mě nakopnul, kdybych šla blíž.“ (Terénní deník AP, 3. 2. 2014)

Toto byla krizová situace, kdy došlo ke zranění psa a já jsem s ním rychle potřebovala jet na pohotovost. Zároveň byla velká zima a chtěla jsem koni nandat deku. Na tu byl zvyklý, dostával ji každý den. Nedokázala jsem to kvůli jeho strachu, který vyvolal pach krve (je možné, že ji i viděl, ale byla zima a tma, a vylekal se až po očichání rukou).

Koně se také při kontaktu navzájem očichávají nosem k nosu, anebo si vzájemně očichávají výměšky. Oběma způsoby tak zjišťují informace o ostatních jedincích (Duruttya, 2005; Keiper 1985, Feh, 2005 in Leblanc, 2013, s. 334). Zvláště patrné je užití čichu při reprodukčním chování, kdy se hřebec s klisnou důkladně očichají, nebo po porodu, kdy klisna očichá své hříbě a brzy ho podle vůně rozezná (Marinier and Alexander 1995 in Leblanc, 2013).

4.2.1.4. Hmat

Hmat, tedy reakce receptorů v kůži na dotek, je u koní také velmi využívaným smyslem. Víme, že v různých oblastech je koňská kůže různě citlivá. Na nozdřích a v okolí hlavy má kůň hmatové chloupky, které tvoří jeho „druhý

zrak“. Ty užívá k testování předmětů ještě před dotykem (McGreevy, 2004). Velká citlivost koní je zřejmá již při pozorování toho, jak na koně dosedá moucha, která bývá okamžitě odehnána jemným zatřepáním kůže (Therault ad Diamond, 1988 in Leblanc, 2013). Péči o vlastní kůži koně projevují tím, co bývá nazýváno komfortním chováním, tedy například válením se, drbáním se nebo sluněním se. Na některá místa si kůň sám nedosáhne, proto se drbe o něco, nebo s jiným koněm navzájem. Koně nejčastěji stojí hlavami k sobě a hubou se opatrně drbou na samostatně nedosažitelných místech (Fehová a de Maziéresová, 1993 in Leblanc, 2013). To je zároveň úkon péče o kůži a srst a sociální rituál, při kterém koně relaxují a utužují vzájemné vztahy. Nazývá se **grooming** nebo sociální grooming (Bartošová, 2014).

4.2.2. Učení u koní

To, jak se kůň učí, zde popíšu proto, abych ukázala, jaké změny v koni mohou nastávat a jak se to děje. Tato podkapitola také bude důležitá dále, u tématu interakce koně a člověka, která koně ovlivňuje a je dobré vědět, jak se to děje. Učení bývá popisováno jako změna chování, které je výsledkem nějakých podmínek nebo okolností (Tarpey, 1979 a Chance, 1993 in Murphy, Arkins, 2007). Učení, a to aktivní i pasivní formou (podle toho, zda je učí se pozorovatel nebo aktivně zapojený), znamená získání zkušenosti. Koňská mláďata se vyvíjejí velmi rychle a jsou tedy brzo velice aktivní a mohou prozkoumávat svět. Již několik hodin po narození musí umět běhat. Ve volné přírodě je to totiž nutnost pro případný útěk před nebezpečím.

Koňské učení se dělí na neasociativní a asociativní. Podle Bartošové (2014), Duruttyi (2005), Millse (1988 in Murphy, Arkins, 2007) se koňské učení dělí na neasociativní a asociativní a je tedy velmi podobně popsáno jako učení jiných živočišných druhů (včetně člověka). Neasociativním učením je **habituační a senzitivní**. Habituační znamená to, že si kůň zvykne na podněty do té míry, až je přestane vnímat. Jejím příkladem je třeba zvyk na přítomnost psů nebo jiných zvířat v okolí koně, který se jich zprvu bál. Opak tohoto je senzitivní, zvýšení

reakce na opakovaný stimul, většinou nepříjemný. Například přítomnost much, která může některé koně dohánět k nepřičetnému mávání hlavou a ocasem (McGreevy, 2004).

Asociativním učením je podmiňování, tedy učení se následnosti podnětu a reakce. Dělí se na dva druhy. **Podmiňování klasické**, kdy se pojí nový podnět s určitou reakcí v následnosti: podnět-nepodmíněný podnět → (ne)příjemnost. Příkladem může být jabloň a vidina jablek, kterou kůň má, protože ví, že tam bývají.

Druhý typ je **podmiňování operantní**, kdy se pojí nová akce s dosažením cíle v následnosti: podnět – reakce → (ne)příjemnost. Operantní podmiňování zahrnuje aktivní účast koně, formuje jeho chování (Bartošová, 2014; Duruttya, 2005; McGreevy, 2004). Příkladem může být to, když kůň nakopne psa, ten ho kousne a kůň se naučí psy nekopat. Bartošová (2014) dělí posílení podmíněných reakcí na operantní podmiňování: 1. pozitivní (odměnou – například žrádlem), 2. negativní (například vyvícením tlaku a jeho uvolněním) a 3. na základě trestu (způsobením nepříjemnosti za něco, co kůň udělal či neudělal). Tyto typy učení jsou u koní sledovány, a to ve volné přírodě, i při aktivitách s lidmi.

4.3. Souhrn

Cílem této diplomové práce je zabývat se střízlivě sociálním poznáváním pomocí koní a výzkumné otázky jsou: Co se děje se sociálním poznáváním při interakci člověka s koněm? Co se člověk z interakce s koňmi může v oblasti sociálního poznávání i jinde naučit? Usoudila jsem, že pro odpověď na obě otázky je nejdříve nutné vysvětlit, jak funguje sociální poznávání koně a co nevíce přiblížit jeho chování a uvažování. V předchozí kapitole jsem popsala, že podle neodarwinistického pohledu chce každý jedinec především přežít a rozmnožit se (Barettova, Dunbar, Lycett, 2007, s. 53; Veselovský, 2005). **Být v bezpečí a v klidu** jsou základní potřeby, jejichž zajištění vede právě k přežití a možnosti rozmnožování. Jinými slovy: když koně nic neohrožuje, má čas a podmínky pro stravování, život v interakci s ostatními a reprodukci. Další

základní koňskou potřebou je tedy **být spolu** – většinou ve stádě. Jeho členové se mohou navzájem před nebezpečím varovat a společně prchnout, nebo se bránit. Ve stádě koně dodržují pevnou hierarchii, která je spíše než na síle jedince založena na autoritě, příbuzenství, dlouhodobých vztazích a vzájemných sympatiích:

*„Já: ‚Dneska jsme byli na vyjížděce s Křišťůfkem a s Framem a ty frčeli teda!‘
Kolegyně: ‚A dupali zas na sebe?‘ Já: ‚Cože?‘ Kolegyně: ‚No, přišli jsme na to, že se maj rádi. A když jedou spolu tak na sebe dupou a hecujou se.‘ Já: ‚Ježiš, nojo, dyť děsně dupali, hlavně ten Framík!‘“ (Terénní deník AP, 10. 7. 2016)*

Kolektiv, který se o zmíněné koně stará je přesvědčen, že tito dva koně spolu mají speciální vztah. Když jedou spolu, mají radost a reagují na to dusáním a dalším vzájemným povzbuzováním k rychlejšímu pohybu.

Popsala jsem také, že vedoucím stáda bývá klisna, a že k útoku dochází až po mnohých předkonfliktních rituálech a dalších sociálních strategiích, které mají za cíl se konfliktu vyhnout (Bartošová, 2014; Bořánek, 2008; Dorrance, 2016; Dostál et al., 2014; Duruttya, 2005; Goodwinová et al., 2009; McGreevy, McLean, 2007; McGreevy, 2012; Keeling, Jonare, Lanneborn, s. 70; Leblanc, 2013, s. 8-10; McDougall, 1908/1923 in Prestonová, de Waal, 2002).

Víme, že kůň vnímá svět okolo sebe jinak než člověk a pro porozumění jeho chování je nutné to mít stále na paměti. Kůň je tedy v mnohém odlišný od člověka, a při interakci s ním je dobré na to myslet. Tuto očividnou a jednoduchou pravdu sem píší proto, že z vlastní zkušenosti vím, že na ní lidé zapomínají. Důsledkům toho se budu také věnovat v této práci.

Mým závěr této kapitoly, k němuž jsem došla na základě vlastních zkušeností z praxe i četbě textů, je, že **fyziologické, psychické, emoční i sociální** procesy sociálního poznávání koně, stejně jako člověka, závisí na různých proměnných – **vnitřních i vnějších**. Jejich poznávání je ovlivňováno jejich vlastní osobností, vlastnostmi, schopnostmi, zkušenostmi i jejich vlastní tělesností a působením prostředí. **S fyzickým i sociálním prostředím jedinec interaguje, zapojuje se**

do jeho fungování a je jím ovlivňován (Thompson, Sameenová, Racine, 2016).

Koně, kteří mají vysokou citlivost, jsou velice ovlivňováni emočními, sociálními a fyzickými schopnostmi všech jedinců, kteří se k nim vztahují:

„Já: ‚Tak Křišťůfek dneska strašný. Dělal šílenej bordel, lekal se, chtěl vyházovat, no hrůza.‘ Kolegyně: ‚Tak on je fakt nabitej, už je to hrozně dlouho, co nemůže pracovat, navíc nesmí chodit s koňma do výběhu.‘ Já: ‚Nene, já jsem totiž dneska taky úplně mimo, brečela jsem na diplomovém semináři, jsem v hrozným stresu. Už předtím jsem říkala, že na něj snad radši nepolezu, ale pak jsem šla a tahle to dopadlo.‘ (Terénní deník AP, 22. 5. 2017)

Tento kůň je velmi citlivý na psychický stav osob, které se k němu vztahují, to jsem si ověřila již dříve. V týdnech předtím ani potom se takto vůbec nechoval, i když to s jeho pracovním nasazením bylo kvůli zraněné noze stále stejné.

Ke koni přistupuji především z pohledu užitkového, v interakci s lidmi. Proto mám za to, že je nutné výše vypsané proměnné, které na koně působí, hledat a rozumět jim. Komunikace člověka a koně pak může být vzájemně srozumitelná a člověk může rozumět tomu, na co a proč kůň reaguje. Proto vidím jako potřebné etologii studovat, své znalosti si stále připomínat a prohlubovat. Tomu, jak lidé rozumí ostatním bytostem, se budu věnovat v další kapitole.

5. Lidé mezi svými – Sociální poznávání

V této kapitole vybírám z textů z psychologie a příbuzných oborů některé oblasti lidského sociálního poznávání. Sociální poznávání je podle sociální psychologie to, jak lidé vnímají ostatní lidi, sebe sama, vztahy, události a jiné mezilidské působení (Baumgartner in Výrost, Slaměník, s. 181).

Z množství textů, témat a teorií jsem si vybírala ty, které jsem dokázala využít k plnění cíle mé práce („zabývat se střízlivě sociálním poznáváním pomocí koní“).

5.1. Člověk jako živočich, který žije ve skupině

Podle neodarwinistické teorie přírodního výběru je člověkovu chování podobně jako chování jiných živočichů (např. koní) motivováno **přežitím a rozmnožováním** (Barettová, Dunbar, Lycett, 2007, s. 53). Jde o prosazení vlastních genů jedince. Život ve skupině však dává prosazení jedincových genů společenskou podobu vyjádřenou především spoluprací a vzájemnou pomocí.

Člověk je tvor, který v dnešní podobě existuje asi 125 tisíc let, a pozůstatky jeho předků byly nalezeny v Africe. Původně žil v malých skupinách, potravu lovil a sbíral. Později začal lovit velká zvířata. To již dělal ve skupinách větších. Před asi 10 000 lety (Barettová, Dunbar, Lycett, 2007) začali lidé hospodařit a chovat zvířata. V tomto posunu od člověka-lovce ke člověku-hospodáři došlo k proměně fungování lidské společnosti. Objevilo se mnoho nových prvků v kultuře a sociálních vztazích, a to i díky rozvoji řeči (Baštecká in Baštecká a kol., 2003), například proměna **spolupráce** (*collaboration*) na **součinnost** (*cooperation*) (Tomasello, et al., 2012). Spolupráce je jeden z mechanismů skupiny, který se například při lovu vyskytuje i u velkých opic. To znamená, že při lovu si jedinci pomáhají a dostanou pak část úlovku. Lidé se ale začali domlouvat na společných cílech a činit společná rozhodnutí.

Život ve skupině je umožňován komunikací, dodržováním pravidel skupiny, pomáháním si (viz např. altruismus – prosociální chování). Člověk je podle neodarwinismu „vytvářen“ pro život ve skupinách čítajících zhruba 100-200 dospělců, kteří si navzájem pomáhají proto, že jsou příbuzní (příbuzenský altruismus) nebo že očekávají návratnost (reciproční altruismus), či proto, že pomáhání zlepšuje postavení ve skupině, tedy i přístup ke zdrojům a k bezpečí (kompetitivní altruismus) (Barettová, Dunbar, Lycett, 2007, s. 59). Vývoj se nezastavil. V kulturní evoluci došlo např. ke zvětšení skupin (např. život ve městech) a člověk začal pomáhat i nepřibuzným a „cizincům“, i když návratnost pomáhání není přímá (Tomasello, et al., 2012).

5.2. Člověk jako tvor, který s druhými komunikuje

Člověk je stejně jako kůň, živočich sociální. Oba musí v kontaktu s druhými okamžitě rozeznat, zda hrozí nebezpečí, či ne, a podle toho se zachovat. Základní potřeby oběma pomáhá naplňovat sociální skupina.

Již od dětství člověk na ostatních závisí, žije v sociálním prostředí, kde má vztahy a komunikuje (Barettová, Dunbar, Lycett, 2007). Vztahy a komunikace jsou těsně propojené – komunikací se vztah tvoří i vyjadřuje (Baštecká in Baštecká, Mach a kol., 2015). Terminologii využijí stejnou jako tito autoři:

*„Termín **komunikace** znamená spojení, v psychologickém smyslu pak předávání a sdílení významů. Širším pojmem je **interakce**, kterou můžeme vymezit jako vzájemné nebo navazující působení mezi dvěma či více systémy. Součástí komunikace je **percepce**, vnímání, a to především její sociální složka – vnímání mezi lidmi“ (Baštecká in Baštecká, Mach a kol., 2015, s. 516)*

Člověk komunikuje vším, a to záměrně i nezáměrně – rozšířením či zúžením zorniček, tónem hlasu a dalších zvuků, pohyby, gesty, užíváním prostoru. Interagující živočichové na sebe působí, vzájemně ovlivňují interakci, vlastní sociální poznávání i sociální poznávání druhých. Signálů jedinec přijímá každý den velké množství a musí se rozhodovat, jak moc se jimi bude zabývat. Některé

osoby mají zkoumání myslí druhých rády a baví se jím, jiné se mu vyhýbají (Carpenter, Greenová, Vacharkulksemsuková, 2016). Člověk je ale přirozeně tvor společenský – nekomunikovat pro něj není možné (Baštecká in Baštecká, Mach a kol., 2015, s. 516; McDougall, 1908/1923 in Preston, de Waal, 2002).

Vcítění se do druhého a porozumění mu, ke kterému při interakci s druhým může dojít, se označuje termínem **empatie** a ta bývá dělena na empatii kognitivní a empatii emoční. Tomuto tématu se bude věnovat další kapitola.

5.2.1. Deduktivní mechanismy sociálního poznávání

Kognitivní empatie znamená rozumové uchopení tělesných a emočních signálů druhých, a jejich vyhodnocení na základě znalosti sebe sama i sociálních interakcí (Baron-Cohen, Leslie, Frith, 1985; Carpenter, Greenová, Vacharkulksemsuková, 2016). Výzkumníci, kteří zkoumali formulování představy světa druhého, tuto dovednost nazvali **teorie myslí**. Již průměrné pětileté dítě ji má, a je tedy schopné nahlédnout to, že různí lidé vidí různé věci⁶ a mají proto jinou představu o světě (Baron-Cohen, Leslie, Frith, 1985, s. 38). Teorie myslí přichází až s určitou vývojovou fází a dále se rozvíjí po celý život jedince. Představuje mj. schopnost tvorby domněnek o domněnkách druhých. Vysvětluje se jednak **teorií teorie**, tedy předpřipravenými schémata pro poznávání psychických stavů druhých (Apperly, 2008; Wiltshire et al., 2015) nebo **teorií simulace**. Simulace v tomto případě znamená poznávat na základě analogie – zaujímat perspektivu druhého (Baron-Cohen, Leslie, Frith, 1985, s. 38), „vstupovat do jeho bot“.

Vztah a platnost obou teorií je stále předmětem diskuse (viz např. Apperly, 2008).

⁶ V testech falešných domněnek, například s panenkami Sally a Ann bylo na dětech testováno, zda dokáží odlišit vlastní vědomí od vědomí druhého.

5.2.2. Přímé mechanismy sociálního poznávání

Chápat naše sociální prostředí můžeme pravděpodobně též přímo skrze akce a stavy vlastního těla, aniž by bylo nutné tyto akce a stavy mentalizovat (Borghiová, Cimattová, 2010, s. 764; Wiltshire et al., 2015, s. 4).

Přímé chápání mysli druhého je vysvětlováno např. systémem **zrcadlových neuronů**⁷ (Baštecká in Baštecká, Mach a kol., 2015, s. 521-522; Churchlandová, 2015) a vcítěním prostřednictvím pohybů. Popisuje se teoriemi intersubjektivní či emočního vyladění (viz např. Baštecká in Baštecká, Mach a kol., 2015, s. 522, Brandtová, 2014), popřípadě vtělení (embodimentu – viz např. Goldman, Widgeomont, 2009, s. 154) a jeho komunikační funkce v kontaktu s druhými. Teorii embodimentu lze vyjádřit tvrzením „**I am the body**“ (Borghiová, Cimattová, 2010, s. 767).⁸

Vnímání vlastního těla se rozvíjí skrze pocity, které z těla a jeho akcí pramení, a skrze vizuální kontakt s vlastním tělem, kulturní význam těla a jazyk. (Borghiová, Cimattová, 2010, s. 767) Spolu s jinými věřím, že proměna vnímání anebo užívání vlastního těla a proměna vnímání světa a vlastního postoje k němu spolu souvisejí:

„Já: ‚Tak podí, dem to uklidit, chytň to a deme.‘“

Maruška: ‚Ne, já nechci. Mě ta ruka vůbec nefunguje, mám jí nemocnou.‘ (Maruška je po velkém úraze a její pravá ruka má omezenou funkčnost.)

Já: ‚Tak to vem do jedné ruky.‘

Maruška: ‚No doobře no. Achjo.‘

Já: ‚Ale dvěma by to bylo snazší, ani to nezkusíš?‘

Maruška: ‚Ne, nefunguje mi.‘ (Terénní deník AP, 19. 10. 2016)

„Já: ‚Zkus si to lopatu chytit oběma rukama.‘

Maruška: ‚Ona se mi pořád vyháková! Blbá ruka!‘

⁷ anglicky „*Mirror Neurons*“

⁸ Český překlad „Já jsem to tělo“ mi významově nevyhovoval, proto jsem ponechala citaci v angličtině

Já: *„Hele a není to žádnéj hák, ale ruka, budeme radši říkat chytit. A že je něco blbýho tady nechci slyšet, řekni mi radši něco hezkýho o tý svý ruce, hm?“*

Maruška: *„Dobře no, hezká, hodná, chytrá.“*

Já: *„Supr. Tak to zkusíme ještě jednou chytit, spolu, jo?““ (Terénní deník AP, 15. 3. 2017)*

„Maruška už po několikátý na kroužku iniciativně pracuje, do práce se pouští a hubuje ostatním, že se flákaj. Při aktivitě s koněm jsme dneska nasadily Aničku na koně, a Maruška vedla, já jí lehce pomáhala. Automaticky dávala vodítko i do levé ruky. Protože zjistila, že dvěma rukama to jde líp a hezky ho celou dobu držela.“ (Terénní deník AP, 29. 3. 2017)

Maruščina změna přístupu k činnostem na kroužku byla velká. Začala docházet s pasivitou, odmítání a přístupem k vlastní ruce jako k zcela nefunkční (přede mnou, ukázalo se, že v jiných prostředí to měla různě.) Na jaře se už na práci těšila, aktivně se do ní zapojovala a při některých činnostech i bez mého vyzvání užívala obě ruce, změnu v přístupu k práci a v užívání ruky jsem pozorovala najednou. Doslova tak „přiložila ruce k dílu“.

Teoretikové vtěleného sociálního poznávání píší též o **vtělené intencionalitě**⁹ ve smyslu okamžitého porozumění záměrům druhých skrze signály a informace, jež interagující těla vydávají a které aktivují odpovídající neurální mechanismy pro zpodobnění mysli druhých (Wiltshire et al., 2015, s. 5; Thagard, 2001, s. 182; Goldman, Gallese, 1998, s. 493; Kilner, Lemon, 2013). Díky tomu je možné nejen ostatním rychleji porozumět, ale i emoce a mentální stavy sdílet a vytvořit (dočasnou) společnou dynamiku situace (součinnost).

5.3. Souhrn

Sociální interakce je neustálým tokem a výměnou podnětů, reakcemi na ně, tvořením vlastních domněnek a jejich ověřováním. Sociální poznávání, zvláště pak přímé sociální poznávání, je ovlivněno naší připraveností na sociální

⁹ anglicky „*embodied intentionality*“

poznávání, zkušenostmi a dalšími procesy pozorovatele (Wiltshire et al., 2015, s. 8; Kundová, 1999).

Díky systémům sociálního poznávání mohou lidé nahlížet svoje i cizí mentální stavy. To je dobré pro bezpečnost člověka, uspokojení jeho evolučně daných potřeb (přežít a rozmnožit se jako jednotlivce), i pro život v sociální skupině, která s plněním těchto potřeb pomáhá prostřednictvím spolupráce, součinnosti a pomáhání.

Zájem o druhé a jejich perspektivy náhledu na svět je dobré podporovat, protože má kladný vliv na orientaci člověka v sociálním světě a pro rozvoj prosociálního chování jedince (Carpenter, Greenová, Vacharkulksemsuková, 2016). Jsem přesvědčena, že člověk je tvor, který se prostřednictvím druhých učí rozumět i sám sobě a že porozumění perspektivě druhého může pomoci s formulováním perspektivy vlastní:

„S Aničkou jsem se tenhle týden potkala už u auta, potřebovala jsem mluvit s maminkou. Po chvilce povídání se přiblížil dobrman ze stáje, velice hodný pes s děsivým zevnějškem, který je vlastní jeho plemeni. Maminka ztuhla: „Támhle je ten velký pes.“ Anička se na ni úzkostlivě podívala a obě se začaly stahovat k autu. Já: „Jo, to je náš Nero, hrozně hodnej pes, ale vypadá trochu děsivě. Aničko, ty ses ho dřív přece hrozně bála, ale teď už se ho nebojíš, ne?“ (Opravdu hodně se bála, ale v tuto dobu už kolem něj normálně chodila a dokázala si ho bez problémů nevnímat.)

Maminka: „Mě jednou pokousal pes a od té doby s nima mám problém...““ (Terénní deník, 29. 5. 2017)

Anička se bojí psů stejně jako její maminka, a zvláště v její přítomnosti. To se jich bojí mnohem více, než když je jen se mnou a já se psů nebojím. Na kroužku je po mojí podpoře schopná psovi říct „Jdi pryč!“, tedy převzít kontrolu nad situací a projít kolem zvířete, případně na něj úplně zapomenout a přestat ho řešit.

Anička se učí nápodobou. Zároveň ale sociálně poznává, že strach ze psů není pevně daná, jasná věc, že různí lidé se bojí různě např. na základě zkušeností. Může jí to podle mě pomoci s náhledem a případným překonáním strachu vlastního.

Rozvoj zájmu o poznávání toho, jak druzí rozumějí světu, přináší například větší míru prosociálního chování, sníženou míru agrese a menší užívání stereotypů při vnímání ostatních (Carpenter, Greenová, Vacharkulksemsuková,

2016) a podle mé zkušenosti i změnu přístupu k určitým problematikám (jako je strach ze psů).

To je důvodem, kvůli kterému se sociálnímu poznávání pomocí koní věnuji. Díky studiu literatury jsem svou domněnku o přínosu této činnosti ověřila i teoreticky.

K účelnosti sociálních interakcí je nutná aktivní spolupráce těla a mozku, tedy též deduktivních i přímých mechanismů sociálního poznávání (Wiltshire et al., 2015, s. 4–7). To, jak přesně jsou deduktivní a přímé mechanismy odděleny a zda vůbec jsou odděleny, se v současnosti stále hledá. Chtěla jsem v textu upozornit především na rozvíjející se oblast vtěleného sociálního poznávání a na přímé mechanismy sociálního poznávání, protože věřím, že tělo a přímé vnímání stavu druhého jsou také hlavní kanály sociálního poznávání koní a je proto možné i jejich pomocí tento typ vnímání rozvíjet:

„Při dnešním tréninku práce s koněm ze země¹⁰ se mi stala legrační věc. Stále jsem vedle Lucie, držela ji, vůbec si jí nevšímala a o něčem jsem mluvila s trenérkou. To trvalo docela dlouho, když mi povídá: „Hele, koukni, kde stojíš!“ Já jsem se podívala a byla jsem asi o metr a půl jinde, než když jsme si začaly povídat. „Kecáš, nedáváš pozor a ani si nevšimneš, že s tebou posunuje!“ Opravdu, ta můra nenápadně vstupovala do mojí bubliny tak, abych si toho nevšimla a za tu chvíli mě dokázala posunout o takovej kus. No a pak kdo koho cvičí.“ (Terénní deník A. P., léto 2015)

Byla jsem momentálně zcela ponořená do problémů, o kterých jsme mluvily, nevšímala jsem sebe ve spolupráci s koněm, a vůbec jsem si nevšimla, že mě kůň ovládá.

Další kapitola se bude věnovat tomu, jak interakce lidí s koňmi ovlivňuje koně, a jaké metody a přístupy k jejich ovlivňování lidé užívají. Díky popsání tohoto se se dále budu moci věnovat vlivu koní na sociální poznávání lidí, které je ústředním tématem této práce.

¹⁰ Trénink s koněm, při kterém se na koni nejezdí, ale usiluje se o zvýšení jeho ovladatelnosti a vnímavosti.

6. Záměrné i nezáměrné působení lidí na koně

Cíl této práce je zabývat se strážlivě sociálním poznáváním pomocí koní. Výzkumné otázky mé práce jsou: Co se děje se sociálním poznáváním při interakci člověka s koněm? Co se člověk z interakce s koňmi může v oblasti sociálního poznávání i jinde naučit? Formulace tohoto cíle i otázek mimo jiné pochází z mého porozumění subkultuře „koňáků“. Do ní se jako jezdec a pracovník v hiporehabilitaci počítám, i když vlastního koně nemám. V této subkultuře existují různé přístupy k tréninku koní, které se liší v metodách, cílech i teorii. Trénink koní se sportovním, výkonnostním zaměřením se zásadně liší od tréninku koní – terapeutů či koní určených pro rekreační využití. Někteří lidé trénují koně klasickými metodami, založenými na tradici a zkušenostech, a nechtějí od nich příliš odstupovat, jiní patří do skupiny inovátorů, vyznavačů směru přirozené komunikace s koněm. Tento směr rozeberu později. Sama jsem milovnicí koní, který hledá spolupráci, rovnoprávnou komunikaci a nejlépe přátelský vztah s koňmi, což romantický pohled některých trenérů přirozené komunikace nabízí: *„Jsem přesvědčen, že pokud se pokusíme jeden druhému porozumět, dokážeme spolu i v pohodě žít. (...) Každý kůň, kterého jezdíte¹¹), může být vaším přítelem.“* (Hunt, 2013, s. 11). Zároveň mám osobní problém s populární formou, které se někteří lidé v této skupině „koňáků“ mají tendenci držet a nepřemýšlí o získaných informacích kriticky. Příkladem může být to, co jsem nazvala zrada přirozené komunikace s koněm, kterou jsem dokázala nahlédnout až při psaní mé práce:

„(A. P. při tréninku s koněm): ‚A proč to tak děláme? Vždyť koně v přírodě nepotřebují, aby podřízený nadřízeného ve stádě takhle hrozně moc poslouchal. Kůň se má jen držet ve stádě přece, nikdo mu nebude říkat, jak přesně má hejbat nohama.‘ (Terénní deník A. P., 20. 2. 2017)

Kladením těchto otázek trenérce jsem se snažila porozumět nesouladu, který jsem v přístupu přirozené komunikace s koněm viděla. Stále mi přišlo, že to, jak koně ovládáme, není přirozené a hledala jsem, jak by se to přirozeným mohlo stát. Tento problém jsem

¹¹ poznámka: i s kterým pracujete jinak, Hunt je jezdec

dokázala z odstupu nahlédnout a pochopit až při psaní této práce a můj náhled na něj popíšu ho dále.

Pod pojmem přirozené jsem si stále představovala to, co je přirozené pro divokého koně, kterého popisuje etologie koní (Duruttya, 2005; McGreevy, McLean, 2007; Veselovský, 2005). Kůň se ale nevyvinul ke komunikaci s lidmi, ani k tomu, aby jimi byl využíván, stejně jako se lidé nevyvinuli k jízdě na koni. Koňské přirozené chování tedy nemůžeme aplikovat na veškerou spolupráci koní a lidí (Bořánek, 2008; Oddie, Burton, McLean, 2009 s. 18; McGreevy, McLean, 2007, s. 18; Parelli, 1993). Nesoulad přirozené komunikace jsem našla v tom, že jsem (možná i díky názvu), měla pocit, že od teď bude moje komunikace s koněm zcela přirozená, tedy tak přirozená, jako je pro koně žítí ve stádě, a mé jezdeckví přestane být nucením koně k nepřirozeným úkonům. Měla jsem si uvědomit, že „dávat koni na záda kus mrtvé krávy (sedlo) a lézt mu na ně“ (Bořánek, 2008, s. 8) přirozené být prostě nemůže. Navíc, ze studia etologie koní vím, že jednou ze základních potřeb koně je klid. I když jsem přesvědčená, že mnoho koní v dobrých podmínkách pracuje rádo, asi by si stejně vybrali klid. Má celoživotní bytostná láska ke koním mě ale nutí k interakci s nimi, a snažím se proto alespoň hledat co nejcitlivější přístup k nim, a to v chovu, v tréninku i v praxi v hiporehabilitace. Tato profese a její pomáhající zaměření je pro mě osobně obhajobou využívání koní k práci – společně pracujeme s cílem pomoci druhým.

Z mého porozumění tomu, že přirozená komunikace je ve své podstatě nepřirozená, si odnáším to, že poznatky etologie je jistě možné využít při vysvětlování chování koní, zvláště pak pro vysvětlení jejich stresorů, motivátorů a sociálních stimulantů. Pro práci s nimi je ale nutné znát i prostředí, ve kterém žijí aktuálně a jeho vlivy, teorii koňského učení, koňskou psychologii a další, k tréninku koní přidružené vědy, například fyziologii, biomechaniku, krmivářství nebo veterinárních vědy (Goodwinová, et al., 2009; s. 8; McGreevy, Oddie, Burton, McLean, 2009, s. 13; McGreevy, McLean, 2007).

6.1. Welfare koní

Jak jsem již zmínila, jsem přesvědčená, že pro mnoho koní v dobrých podmínkách je jejich práce zábavou a bývám svědkem toho, že se na ni těší a při jejím vykonávání jsou spokojeni. Prostředí a jeho podmínky, ve kterých kůň žije, ho ale výrazně ovlivňují (Bartošová, 2014; McGreevy, 2012). V testech zkoumajících kognitivní schopnosti koní se ukázalo, že u jedinců, kteří jsou v psychické pohodě (tedy nevykazují známky nepohody), byl v testu měřen rychlejší postup v tréninku, vykazovali méně problémového chování, byli více motivováni ke spolupráci a více si pamatovali (Brubakerová, Udellová, 2016). To je zásadní argument, který, kromě etického přístupu ke zvířatům, vede k zájmu o **welfare koní**¹² (odborný název pro obecnou dobrou kvalitu života koně, viz např. McGreevy, 2004, s. 397; Bartošová, 2014) a o hledání metod chovu a výcviku, které udržují koně v psychické i fyzické pohodě. Tyto metody jsou stálým předmětem diskuze a jsou další oblastí, ve které je nutná informovanost vlastníků koní z oblasti etologie, výživářství a dalších vědních oborů, které se koním věnují. Mnoho koní totiž žije v nesouladu se závěry, které byly v těchto vědách shledány.

Etologové věnující se koním se například shodují na tom, že boxové ustájení, kdy je kůň separován od svých druhů, není pro koně příliš vhodné. Ti v něm většinu času tráví v malém uzavřeném prostoru uvnitř, za potravou neputují a nepřijímají ji průběžně během dne, ale dvakrát či třikrát denně, jako člověk. Jejich hlava není větší část dne u země, v nejzdravější pozici pro tělesnou stavbu koně, ale je nahoře, kvůli sledování okolí přes mříže boxu a kvůli jezení ze žlabu, který bývá instalován vysoko. V tomto typu ustájení se kůň téměř nemůže socializovat a je aktivní pouze přes den, s lidmi, a ne průběžně ve dne i v noci, podle své přirozenosti. Boxový chov koní je ale dnes zcela běžný.¹³ A to i přes to, že může vést k frustraci, vedoucí například k poškozenému sociálnímu

¹² V této práci budu užívat anglické slovo welfare a ne jeho překlad proto, že pro široký význam pojmu češtině není přesný ekvivalent a také proto, že ho užívá více českých autorů.

¹³ Existuje ovšem také mnoho forem ustájení, které pobyt v boxu kombinují s pobytem ve výběhu. Vhodnost a poměr těchto kombinací je v praxi neustále diskutována a já na ní sama nemám pevný názor.

chování, agresivitě, pasivitě (naučené bezmoci), poruchám příjmu potravy nebo k abnormálnímu chování, jako je třeba stereotypní motorická reakce (tzv. tkalcování) a pobíhání v boxu (Bartošová, 2014; Duruttya, 2005; McGreevy, 2012; Svobodová, 2012). Dalšími problematickými oblastmi ve welfare koní je mnoho, například jízda na koni s příliš skrčeným krkem a krátkými otěžemi, což koni způsobuje bolest, zabraňuje mu vidět dopředu a způsobuje to obtížnější reakci na jezdcovy pokyny. I přes to je rozšířenou praktikou, zvláště v drezurním sportu (McGreevy, Harmanová, McLean, A. Hawsonová, 2010). Dalšími problematickými oblastmi jsou tělesné tresty, kterým kůň nerozumí, protože nejdou v logice teatrálního chování a rituálních hrozeb (viz kapitola 4. Etologie koní) nebo nevhodná výživa koně (Bartošová, 2014).

6.2. Interakce člověka a koně

Kůň a člověk spolu interagují již dlouho. Koně byli nejprve loveni, později chováni na maso i mléko. Potom, na základě archeologických nálezů víme, že v období okolo 3500 př. n. l. (Dostál et al, 2014) je lidé začali chovat, ochočovat a později využívat k tahu povozů a k jízdě. Jejich užití je nejdříve doložitelné v oblasti Kaspického moře – dnešním Kazachstánu, Turecku a Iráku (Hermannová, Münichová, Nerandžič, 2014; Leblanc, 2013, s. 1). Lidé koně po celou tu dobu trénují a cvičí tak, aby byli co nejlépe využitelní a bezpeční v práci, kterou pro ně mají. K tréninku koní je možno využít mnoho vědeckých metod z různých oblastí, které se k němu vztahují. Ty ale pouze ukazují to, jak člověk z vlastní lidské perspektivy nahlíží na koně a jeho chování, a jaké z toho činí závěry. Na příkladu problematiky **měření koňských kognitivních** schopností a jejich testování je to zřejmé.

Koncept inteligence a jejího měření je dodnes zpochybňovaný. Někteří vědci inteligenci vidí jako mnoho drobných nadání a schopností a dělí ji na různé typy inteligence (Gardner, 2011). Objektivita testování inteligence bývá také zpochybňována, protože nedokáže všechny tato nadání obsáhnout a často dochází k testování jednoho typu inteligence, který je potřeba k zvládnutí zadaných úkolů (Neisser, et al., 1996). Tyto pochyby o konceptu inteligence se ještě násobí, když se jedná o měření inteligence jiného živočišného druhu (McGreevy, 2012).

Slavný inteligentní kůň z 20. století, „Chytrý Hans“, který uměl počítat, číst, rozeznávat barvy a rozeznávat hudební skladby, je toho příkladem. Kdokoli mu mohl klást záludné otázky z vědy i kultury a on správně odpovídal klepáním kopyta o zem. Posléze bylo prokázáno, že Hans odpovědi na otázky nezná, ale že nejspíše odpovídá na nevědomé a téměř nezřetelné signály tazatelů, kteří odpověď znají – pokud totiž odpověď neznali, nebo byli skrytí, začínal selhávat. Hans tedy neprokázal znalosti, které jsou vlastní lidem, ale koním vlastní citlivost k chování, jednání a signálům druhých bytostí (Brubaker, Udell, 2016; Grandinová, Johnsnová, 2015). Mám za to, že koně v některých

oblastech, například ve vnímání ostatních a reakci na ně, mají tak výborné schopnosti, že se od nich sama chci učit a chci to dopřát i ostatním lidem:

„Já: Tak a teď budete s Framem couvat. Takhle držím vodítko, takhle bič, naznačím švihnutí do těchto míst, jdu proti koni, kůň couve. Jasný?“

Maruška: „Jo. Jdu na to.“ (udělá vše přibližně správně podle toho, jak jsem ukázala, kůň se ani nehne.) „Nejde to.“

Já: „Musíš to myslet vážně, myslíš to vážně? Chceš, aby se hejbal?“

Maruška: „Nooo (nejistý smích).“

Já: „Tak se rozčil trošku! Dělá si z tebe srandu! Šup, a couvej

Maruška (po několika pokusech, o hodně jistější hlas, stále stejný pohyb): „Ale dělej! Couvej!“ a Fram couval.“ (Terénní deník AP, 21. 6. 2017)

Tento kůň, když necítí dostatečné odhodlání, člověku nevyhoví. Většinou se pak ukáže, jak moc si člověk za svým pokynem stojí a zda je ochoten za něj zabojovat, nebo jestli z nesnadné situace odchází bez kýženého výsledku.

Koně jsou, podle dalších výzkumů, schopni rozeznat různé tvary, objekty a některé barvy, prokazují skvělou paměť, a to i při orientaci v prostoru, v umístění předmětů. Naučené informace či osoby si uchovávají v paměti velice dlouho (kůň ve výzkumu rozlišoval předměty i jen z fotografie ještě po sedmi letech, „Chytrý Hans“ prý po čtrnácti). Koně také prokázali, že dokáží generalizovat z jednotlivých znaků symboly a jejich pomocí komunikovat (Brubakerová, Udellová, 2016). Tyto testy považuji za přínosné proto, že ukazují schopnosti koní ve zcela jiných odvětvích, než jsou jejich běžným využitím zkoumány. Rozšiřují tak poznání o psychickém a kognitivním světě koní, který normálně zůstává skrytý (Durrutya, 2005, s. 37; Henshall, McGreevy, 2014; Leblanc, 2013). Je možné, že koně mají další kognitivní schopnosti, které ale člověk ze své lidské perspektivy není schopen nahlédnout. Metod tréninku koně a přístupů k nim existuje mnoho. Ve své praxi jsem si mezi nimi dlouho vybírala a dále popíšu směr, který se mi nyní jeví jako nejsmysluplnější a nejefektivnější. Tím je (natural) horsemanship, česky přirozená komunikace s koněm.

6.2.1. Přirozená komunikace s koněm

Přirozená komunikace s koněm je přístup k tréninku, který je založený na pozorování chování koní ve stádě, sbírání zkušeností prací s nimi a vzdělávání se, spíše než na četbě a vědě. Tato kapitola proto staví na zdrojích, které se nedají se označit za vědeckou literaturu. Texty téměř necitují ani neužívají teoretické podklady. Jsou spíše osobním zápisy (většinou) mužů, kteří vysvětlují své názory na interakci člověka a koně a někdy vysvětlují vlastní metody. Muž, který je známý jako první šířitel přístupu horsemanshipu, se jmenoval Tom Dorrance, a žil na ranči v Americe (11. května 1910–11. června 2003). Dorrance nebyl první, kdo tuto metodu práce s koněm vymyslel. Její principy byly již dříve využívány různými trenéry, kteří ale nebyli schopni své metody sdílet s takto širokou veřejností (Burgon, 2014, s 31; Bořánek, 2008, s. 70). Další se od něj učili. Byli to například Ray Hunt, Buck Brannaman, Pat Parelli, Monty Roberts nebo Leslie Desmondová. Ti jsou dnes také uznáváni jako trenérské kapacity (Bořánek, 2016). V Čechách jsou jedněmi z nejznámějších propagátorů této metody Václav Bořánek nebo Honza Bláha. Konkrétní metody tréninku mají různé, ale shodují se na principech, na jejichž základě ke koni přistupují.

V náhledu horsemanshipu je kladen důraz na to, že kůň a člověk jsou v mnohém odlišní. Kůň je lovná kořist, člověk je predátor. Tomu odpovídají rozdílné myšlenkové pochody, stavba těla i okamžité reakce (Parelli, 1993). Je potřeba přistoupit na to, že partner v komunikaci vnímá svět zcela jinak, vcítit se do něj a pokusit se o vysílání takových signálů, kterým bude rozumět.

Temple Grandinová, psychologka a etoložka s Poruchou autistického spektra píše: *„Zvířata jsou vizuální bytosti, jako já. Zvířata se řídí tím, co vidí. (...) Řekla bych, že tento aspekt bývá pro běžného člověka nejhůře srozumitelný. Verbálně zaměřené lidé¹⁴ se prostě nemohou změnit ve vizuálně zaměřené, byť by si to přáli, a totéž platí i naopak“* (Grandinová, Johnsonová, 2015, s. 36).

Koně vnímají obraz toho, co vidí. Nerozumí slovnímu vysvětlování a odůvodňování. Kůň jednoduše vnímá a reaguje.

¹⁴ myšleno jako většina lidí bez Poruchy autistického spektra

„No a my jsme ho potřebovali rychle odvézt, nemohli jsme ho tam nechat, vypadali všichni fakt hrozně. Ale už jsme pro něj neměli místo ve vozečku, tak jsme ho šoupli do normální dodávky. On z toho byl ale chudinka tak vyřízenej, že si asi myslel, že umírá a plácnul sebou na zem a nechtěl se hnout. No a jak mu vysvětlit, že je týranej a že se o něj u sebe postaráš?“ (Terénní deník AP, 5. 11. 2013)

Zápis z terénního deníku je o převozu týraného poníka do dobrých podmínek. Protože nebyla jiná možnost, než ho asi patnáct minut vézt v dodávce (kam se velice dobře vešel), a vidina dobrého domova byla pro lidi silnější a o tolik lepší než stávající stav, že se rozhodli pro neideální formu převozu. Kůň ale tyto abstraktní okolnosti v budoucnosti neznal, viděl jen cizí osoby, které se ho snaží nacpat do malé plechové krabice na kolech. Bylo to pro něj tak stresující, že si lehl na zem a nechtěl se hýbat.¹⁵

V této citaci z terénního deníku i v naprosté většině jiných případů interakce koně a člověka, je člověk tím, kdo přichází s cílem činnosti a chce se stát vedoucím spolupracovníkem. Kůň činnost může připomínkovat, jako zmíněný poník, nebo navrhnout jiná řešení. Dobrý návrh od podřízeného může být přijat, a práce se může řídit podle i podle něj – v mezích, které ale nastavuje člověk. I zcela pacifističtí trenéři,¹⁶ kteří k tréninku užívají pouze pozitivní motivaci, a jsou proti užívání trestů, trvají na nutnosti být v **pozici koni nadřazené**, být „vedoucím stáda“ (Rashid, 2006, s. 10). Důvod k tomu vidím hlavně v nutnosti zachování bezpečnosti interakce s koněm a plnění cílů, který stanovuje člověk. Kvůli vedoucí pozici, kterou člověk ve vztahu s koněm zaujímá, by to měl být právě on, kdo musí **myšlenkový proces přijetí perspektivy druhého** vykonat.

Díky znalostem z etologie koní je známo, že vedoucí koňského stáda, tedy ten, koho ostatní koně respektují a poslouchají, nebývá ten fyzicky nejsilnější, který si pozici si vybojoval, ale spíše někdo, kdo má respekt ostatních a je schopen si ho udržet dlouhodobě (Bořánek, 2008; Dorrance, 2016; Goodwinová et al., 2009, s. 8; Hunt, 2013, s. 14; McLean, 2009, s. 193). Svou hierarchickou pozici si člověk mezi koňmi musí vykomunikovat stejně (viz kapitolu 4.

¹⁵ což je u koně zcela neobvyklé

¹⁶ To zdaleka nejsou všichni trenéři přirozené komunikace s koněm, protože koně se mezi sebou také v případě potřeby bijí.

Etologie koní). Teprve když člověk získá základní respekt koně, se kterým je možné dosáhnout základní bezpečnosti, je vhodné postupovat k dalším úkolům (Bořánek, 2008).

Pokud člověk chce dosáhnout cílů interakce s koněm přátelskou cestou, je nutné žádoucí chování usnadnit a nežádoucí ztížit. Kůň tak sám pochopí, co se po něm žádá, a bude volit jednodušší cestu (Bořánek, 2008, s. 43; Goodwinová et al., 2009, s. 6; Hunt, 2013, s. 21). Trenéři, kteří koně trénují na základě znalosti koňské etologie, užívají základních typů učení. Já dále popíši trénink s využitím negativního operantního podmiňování¹⁷ (viz podkapitolu 4.2.2. Učení u koní). Kůň, lovná zvěř, chce nejvíc ze všeho klid a bezpečí. Snaží se vyhnout jakémukoliv tlaku či nároku, který je na něj kladen a pokud pochopí, že za správnou reakci je odměněn klidem, tedy tím, že tlak ustane, je pro něj učení příjemné a jednoduché. Člověk pro užití negativního operantního podmiňování musí dokonale ovládnout své tělo, myšlenky a veškerou energii, kterou ze sebe vysílá a neustále cítit a rozumět tomu, co se děje s tělem, myšlenkami a energií koně. **Ten totiž reaguje již na tlak, který vysílá myšlenka** (Dorrance, 2016, s. 36).

Jak je psáno v kapitole 4. Etologie koní, přenos emocí a jemná komunikace je tím, co koni pomáhá přežít v divočině (Bořánek, 2008; Dorrance, 2016; Dostál et al, 2014; Keeling, Jonare, Lanneborn, s. 70; Leblanc, 2013, s. 8-10; McDougall, 1908/1923 in Prestonová, de Waal, 2002). Dorrance říká, že nejzákladnější a také nejtěžší je opravdu cítit celého koně a vědět, jak a na co reaguje (2016, s. 25). To stejné popisují i další: „*Cíl interakce člověka a koně je souznění (togetherness). Vaše myšlenka se stane jeho myšlenkou. Z vašich těl by se mělo stát jedno, jako je tomu u tanečního páru: „Jde o rytmus a harmonii“* (Hunt, 2013, s. 12–14). Kůň se podle Dorrance s člověkem musí cítit naprosto bezpečně, vložit v něj všechnu svou důvěru i přes svůj vrozený strach o vlastní sebezáchovu. Dorrance říká, že vše, co je potřeba je „**Cít, načasování a**

¹⁷ Koně se učí i metodou pozitivního operantního odměňování (Bartošová, 2014, McGreevy, 2004). Koně plní úkoly za odměny či například na klikr, zařízení, které zvukem odmění chování ve správném okamžiku, a pak přijde odměna. Nevím ale, na jakém etologickém podkladu tato metoda pracuje a ani neznám blíže nikoho, kdo by takto s koněm pracoval.

rovnováha“ (Dorrance, 2016, s. 33; Hunt, 2013, s. 18). Moje porozumění tomuto tvrzení je: cit pro vnímání sama sebe i pro okamžitý stav koně, načasování vlastního působení a rovnováha psychická i fyzická.

Práce s takto vnímavým zvířetem, při níž jsou jeho signály a psychické stavy brány vážně a řešeny, je náročná. Při srovnání s jinými tréninkovými metodami, které více trestají, než komunikují, může působit jako velmi zdoluhavá. Motivací k užití přirozené komunikace k tréninku koně (kromě zájmu o welfare zvířete a vlastní dobrý pocit) je, že v případě, kdy kůň rozumí tomu, co dělá, stává se z něj partner: „*Horsemanship má tu výhodu, že pokud kůň vlastní interakci s člověkem rozumí a dělá ji dobrovolně, je ochoten pro člověka udělat vše až do výše svých fyzických možností*“ (Bořánek, 2008, s. 14). Toto je velmi zřejmé v praxi hiporehabilitace v chování koní, kteří opravdu jsou terapeuty, dávají na děti pozor a pečují o ně:

„Pak jsme znova čistily, Johanka chtěla kopyta čistit sama, Krištof¹⁸ asi cuknul nebo nevím, neviděla jsem to, a ona spadla přímo pod něj, na místo, kde si potřeboval položit nohu. Johanka seděla na zemi a ani nedutala, ani se pořádně nesnažila zvednout, jen koukala. Krištof řešil co s tím, kam s nohou, začínal vrávorat na třech, viděl dítě pod sebou, nakonec si radši šlápnul na svojí druhou nohu než na Johanku, podivně se zamotal, já se lekla, že padá, poskočil a rozmotal se. Krištofa dobře znám a nejsem si jistá, jestli by takto s klidem a opatrností reagoval, kdybych na zemi ležela já, zdravý dospělák, u kterého ví, že neprovádí terapii.“ (Terénní deník AVK, 30. 11. 2016)

Tento kůň radši omezil svůj osobní prostor (viz kapitolu 4. Etologie koní, kde pojednávám o důležitosti osobního prostoru pro koně) na minimum, než aby ublížil dítěti s handicapem. K takovému pohybu bych ho jen velice těžko přiměla pokynem. Neumím si představit, jak bych ho, lehce vzrušivého koně, v takové situaci udržela v takovémto klidu a soustředění. On ale situaci rozuměl a vyřešil ji způsobem, který mě zcela ohromil. Se stejným koněm mám zkušenost, že jeho chování je výrazně jiné, když ví, že dělá terapii, než když na něm sedí zdravý člověk a jen se projíždí (i když je to ten samý, jako je ovládal při terapii).

¹⁸ hiporehabilitační kůň s dobrým a dlouhým výcvikem, velice jemná povaha

V praxi hiporehabilitace to znamená, že kůň, který rozumí tomu, jakou činnost vykonává, je součástí terapeutického týmu. Protože je přístup přirozené komunikace nevědecký, ale je využíván v oblastech, které by měly mít teoretické zakotvení (hiporehabilitace) budu se v další kapitole věnovat směru Equitation Science, který se interakci člověka a koně věnuje z vědeckého hlediska.

6.3. Equitation Science

Až při přípravě této práce jsem v zahraničních textech poprvé četla, že i někteří vědci a teoretici pracují s cílem přiblížit své znalosti o koních do světa praxe, kde trénink s koňmi často probíhá spíše na základě tradic či domněnek o koňském fungování než na základě výzkumem ověřených faktů (Brubakerová, Ubellová, 2015; Goodwinová et al., 2009). Tomuto se věnuje také vědecký obor nazývaný Equitation Science. Jeho příslušníci pořádají konference a vydávají další materiály. Od nich také pochází velké množství textů, které se týkají užití etologických poznatků v praxi, z nichž čerpám v této práci. Zkoumají témata, které propojují praxi práce s koňmi s vědou. Já jsem si vybírala ty texty, které se hodily k cíli mé práce. Na podobnou organizovanou aplikaci teoretického výzkumu, která by sahala až do praxe jezdeckví a opravdu by jej ovlivňovala, jsem v České republice nenarazila.

Výzkumy Equitation Science, které zkoumají techniky horsemanshipu, se stále různí ve svých výsledcích. Někteří tvrdí, že kůň lidské napodobeně „koňské řeči“, kterou s koňmi komunikují trenéři přirozené komunikace, bez problému rozumí (Leblanc, 2013, s. 19). Jiní tvrdí, že to z důvodu tělesných i kognitivních nedostatků není možné, a že neexistuje žádný důkaz o tom, že nás koně vidí jako „čestné členy stáda“, což je základní předpoklad některých horsemanů (Goodwinová et al., 2009; McGreevy, McLean, 2007). Nenalezla jsem jediný text, který by zcela vyvrátil nebo zcela podpořil teorii přirozené komunikace s koňmi.

Proto si myslím, že je nutné zůstat ve střehu a **neustále kriticky přemýšlet o informacích**, které jsou čtenářům či posluchačům předkládány. „Horsemani“, které jako trenéry koní velice uznávám, se, podle mého názoru, mohou snadno stát osobami, jejichž názory jsou někdy nekriticky uznávány, a to i v akademických či hiporehabilitačních kruzích, kde nedostatek reflexe může škodit nejen zvířatům, ale i lidem. Jak jsem již zmínila, okolo těchto (převážně) mužů se může vytvořit kult osobnosti, ve kterém se nedá o jeho teoriích diskutovat, a to je pro mě osobně nepřijatelné.

Názory na tento směr obecně i jeho různé trenéry se přirozeně různí. Přesto ale i vědci kritičtí k horsemanshipu uznávají, že **horsemanship ve velkém přispívá ke zlepšení kvality života mnoha koní i ke zjednodušení praktického tréninku**. Dále uznávají, že velká většina jeho propagátorů jsou přinejmenším nadaní pozorovatelé koňského chování schopní reagovat okamžitě a konzistentně a že s mnoha koňmi mají dobré výsledky (Goodwinová et al., 2009, s. 8; Birke, 2007). Výše uvedená kritika horsemanshipu nevyvrací metody, které trenéři užívají, ani celkový teoretický koncept horsemanshipu, jen nabádají k obezřetnosti v přístupu. I proto, že v cíli této práce usiluji o střízlivost náhledu na problematiku, považuji skeptický náhled na problematiku přirozené komunikace s koněm přínosný. Zpochybňování účinnosti různých metod tréninku koní může vést k jejich zlepšování a vývoji. Jsem ale velice vděčná za to, že tento kritický pohled není věnován pouze inovátorům, ale i samotnému užívání a trénování koní obecně. Vnímám snahu o zpochybňování faktů, které bývají považovány za samozřejmé:

„Rozhodně není jisté, že kůň dokáže spojit tlak v hubě s jezdcem. Koně se nevyvinuli k očekávání toho, že jiné zvíře bude aplikovat tlak uvnitř ústní dutiny skrze kus kovu. Tento kognitivní aspekt může být vysvětlením obrovské tolerance, kterou koně prokazují, když na sebe pokaždé nechávají nasednout jezdce s těžkou rukou¹⁹ (McGreevy, McLean, 2007, s. 111).

¹⁹ Poznámka: těžká ruka – jezdec zacházející necitlivě až hrubě s udidlem v koňské hubě

Toto tvrzení je pro mě velmi objevné. Nikdy mě, ani nikoho, s kým jsem to konzultovala, nenapadlo, že by si kůň nebyl schopen spojit tyto dva stimuly, i když z lidské perspektivy je to tak samozřejmé.

Přístup a metody přirozené komunikace s koněm jsou uznávané, v praxi tréninku koní i hiporehabilitace užívané, a z mé zkušenosti jsou velmi dobře uplatnitelné. Vnímám je také jako cestu hledání vztahu s koněm, který je založen na vzájemném respektu a porozumění. To odpovídá mé ideální představě o mých vlastních aktivitách s koňmi.

6.4. Souhrn

V této kapitole jsem se zabývala tím, jak člověk vědomě i nevědomě působí na koně. Na toto působení jsem se dívala z pohledu praktického směru přístupu ke koním, který se nazývá přirozená komunikace s koněm neboli horsemanship, z pohledu vědeckého směru Equitation science i skrze výzkumy, které se týkají welfare koní. Z mého pohledu, který je horsemanshipem ovlivněný, je kůň vnímající bytost, která má vlastní potřeby, emoce a je inteligentní. To jsem v předcházející kapitole i vědecky doložila (problematiku konceptu inteligence jsem také ukázala). Aby kůň člověku rozuměl, člověk se musí pokusit porozumět tomu, jak koně komunikují mezi sebou a tomu, jak vnímají svět. Na těchto principech má člověk založit vlastní, mezidruhovou a pro koně srozumitelnou komunikaci (Bořánek, 2008; Birke, 2007; Dorrance, 2016; Goodwinová et al., 2009; Hunt, 2013; McGreevy, Oddie, Burton, McLean, 2009; McLean, 2009; Parelli, 1993; Rashid, 2006). Takovéto komunikace může dosáhnout znalostí koňského přirozeného chování, cvičením schopnosti se do zvířete vcítit a snahou o porozumění jeho emocím a reakcím. K tomu je také nutné znát dobře sebe a ovládnout vlastní tělo a mysl tak, aby nevysílaly nežádoucí signály, protože je kůň velmi snadno čte. I přes všechnu snahu ale nastanou okamžiky, kdy je kůň lidem nesrozumitelný a je nutné odstoupit od všeho, co o koních víme, a dál hledat příčinu.

„Kůň Křišťůfek je známý tím, že špatně snáší hlášení místního rozhlasu, kterému se někdy prostě nemůžeme vyhnout. Už nedělá hlouposti, když ho slyší, ale je tužší než obvykle, cení zuby a tváří se vztekle. Diskuze, proč to tak je, obsahuje (už dlouho) nápady jako: Je to odporný a rušivý zvuk. ‚My to taky nemáme rádi, třeba to cítí. ‚Má hudební vkus a tohle není jeho styl.‘ a další. Nedávno jedna dobrovolnice nám, koňským nesportovcům, řekla: ‚Vždyť takovejhle zvuk má rozhlas na dostizích, Křištof dřív běhal, ne?‘ To by dávalo smysl, Křišťůfek si na dostihy může pamatovat a všichni jsme přesvědčení, že nemá jen ty nejlepší vzpomínky. Proč ale prožívá hůř hlášení fotbalového utkání s písní Zelená je tráva než hlášení o úmrtí občana s písní jinou, je nám stále záhadnou.“ (Terénní deník A. P., 2. 5. 2016)

Příčina chování tohoto koně může být kdekoliv, například ve špatné zkušenosti, v nepříjemnosti zvuku či ve sdílení emocí lidí, kteří rozhlas nemají rádi a bojí se, co kůň zase vyvede. Zatím nikdo nepřišel s řešením, které by tento problém odstranilo, a my se snažíme o mysl otevřenou novým přístupům.

Kůň žije v prostředí, které mu upravujeme, a reaguje na naše signály, které se mu snažíme přizpůsobit. Až ke konci psaní kapitoly jsem pochopila to, co jsem četla již dávno: Interakce koně a člověka přirozená není, kůň ani člověk se k ní nevyvinuli (viz například Bořánek, 2008), tedy pokud je slovo přirozené chápáno jako vývojově dané, jak mu rozumím já. Koňské přirozené chování, které popisuje etologie, tedy není možné aplikovat na veškerou spolupráci koní a lidí (Oddie, Burton, McLean, 2009 s. 18; McGreevy, McLean, 2007, s. 18; Parelli, 1993). A stejně tak není možné obhajovat využívání koní k vlastnímu užítku přirozeností užívaných metod, jak jsem to do této doby dělala já. Díky etologii víme, že jednou ze základních potřeb koně je klid, ne aktivita (Duruttya, 2005; McGreevy, McLean, 2007; Leblanc, 2013). Do práce člověk koně více či méně nutí a dává jí cíl a pravidla. Nejsem si proto jistá, zda je možné dosáhnout zcela přátelského vztahu s koněm, jak tvrdí někteří trenéři horsemanshipu: „*Jsem přesvědčen, že pokud se pokusíme jeden druhému porozumět, dokážeme spolu i v pohodě žít. (...) Každý kůň, kterého jezdíte, může být vaším přítelem.*“ (Hunt, 2013, s. 11). Jsem totiž přesvědčená, že by si většina koní vybrala klid místo práce, i když ji třeba vykonávají rádi. Profese hiporehabilitace a její pomáhající zaměření je pro mě odpovědí na toto dilema. To, že já a kůň

pomáháme někomu jinému, dává mým aktivitám s koňmi cíl, který je pro mě obhajobou pro využívání koní. V další kapitole s názvem Záměrné i nezáměrné působení koní na lidi budu věnovat především pozitivnímu působení koní na lidi.

7. Záměrné i nezáměrné působení koní na lidi

Obory, které se zabývají tím, jak kůň na člověka působí, především terapeuticky, jsou relativně mladé a stále se vyvíjí. Zvláště v Čechách, podle toho, co ze své pozice mohu posoudit, odborná základna právě vzniká. Cíl této práce jsem si i kvůli tomu stanovila jako: Zabývat se střízlivě sociálním poznáváním pomocí koní. Chtěla jsem totiž k rozvoji vědění v tomto odvětví přispět, minimálně u své osoby.

7.1. Literatura o záměrném i nezáměrném působení koní na lidi

Tuto diplomovou práci jsem se rozhodla psát hlavně proto, že jsem nebyla spokojená s úrovní teoretických podkladů metod hiporehabilitace, které jsem znala. Také jsem měla pocit, že není jednoduché se k informacím o hiporehabilitaci dostat. V České republice má tento obor tradici již alespoň 25 let. Česká hiporehabilitační společnost, tedy organizace s cílem zastřešovat a zlepšovat praxi již existujících hiporehabilitačních zařízení, byla založena již v roce 1991 [ČHS online]). Při počátcích rešerše české literatury týkající se hiporehabilitace jsem narazila na nedostatek zdrojů. Ty, které byly vydány, jsou většinou těžko k půjčení a k zakoupení nejsou. Přes vědecké databáze jsou dostupné vědecké práce v angličtině. České studijní materiály téměř nejsou dostupné k veřejnému stažení a vědeckých článků v češtině s tématem hiporehabilitace přibývá jen pomalu. Zdrojů přeložených z cizího jazyka do češtiny jsem našla také málo. Je tomu tak v knihovnách a databázích, které jsem jako studentka ETF UK a občanka Prahy dokázala obsáhnout v limitovaném čase přípravy diplomové práce.

Můj předpoklad, že se k literatuře snadno dostanu s pomocí organizací na hiporehabilitaci se soustředící, vycházel z toho, že ve svých cílech a posláních

deklarují, že chtějí přispívat k profesionalizaci hiporehabilitace či podporovat odbornou a bezpečnou praxi. Ani na České zemědělské universitě, která vyučuje bakalářský obor *Zoorehabilitace a asistenční aktivity se zvířaty* (web ČZU) nebyly všechny knihy, které se tematice hiporehabilitace věnují.

Proto jsem se pro napsání této diplomové práce rozhodla provést rešerši literatury v londýnských knihovnách, konkrétně v The British Library a St Mary's University Library. Zde jsem měla přístup k velkému množství textů, které se věnují hiporehabilitaci a přidruženým oborům.

Podle mnoha autorek a autorů, kteří prováděli rozsáhlé rešerše literatury (Burgonová, 2014; Selbyová, Smith-Osbornová, 2010; Selbyová, Smith-Osbornová, 2013; Holmes et al., 2012; Kendallová, et al., 2014) z oblasti psychosociálního přínosu hiporehabilitace, existuje velký nedostatek výzkumů, které by byly stále platné relevantní, zvláště pak v oblasti práce s dětmi (Burgonová, 2014). **Podle mého názoru autoři těchto tvrzení nereflektují, že výzkum může být kvalitativní nebo kvantitativní. Snaží se pouze o typ kvalitativní, přičemž k němu nemají vhodné podmínky.** Z kritiky validity a kvality výzkumů jsem seznala, že popsané podmínky (například možnost výzkumu pouze na malých skupinách a nemožnost porovnání výsledků ve větším měřítku) jsou vhodné spíše právě pro výzkum kvantitativní (Strauss, Corbin, 1999).

Stesk nad nedostatkem kvalitních výzkumů a nemožností jejich produkce proto nepovažuji za nutný. Kazuistik, které popisují přínos využití koní v terapii je dostupných velké množství (i podle citovaných autorů) a já věřím, že je zde velké pole pro kvalitativní výzkum. Já si proto vedu terénní deník jakožto nástroj výzkumu kvalitativního a užívám ho k podepření nebo přiblížení témat, o kterých v práci píši.

7.2. Hiporehabilitace

To, že lidem kontakt s koňmi prospívá, je podle mě známý fakt již dlouho a já se mu v této práci nebudu příliš věnovat. Koně k léčbě podle literárních

pramenů užívali původní obyvatelé Ameriky i Evropané – o hipoterapii v Asii nemám přehled. Poznání, že aktivity s koňmi ovlivňují fyzickou i psychickou stránku popisuje již Mercurialis (1601) nebo Tissot (1782) (Zahrádka in Kulichová, 1992, s. 12-13). V 19. století v Evropě došlo k rozvoji gymnastiky na koni i na jemu podobném nářadí, a později i k rozvoji léčebného ježdění. Lidé, kteří koně využívali jako dopravní prostředek či pracovní pomoc, si zkrátka museli všimnout i toho, že jízda na něm a kontakt s ním je nějak ovlivňuje.

Velkým povzbuzením pro rozvoj hiporehabilitace bylo získání olympijské stříbrné medaile v drezúře Lis Hartelovou, ženou, které měla po onemocnění dětskou mozkovou obrnou nohy od kolen dolů zcela ochrnuté a hendikepované i obě ruce. Paní Hartelová byla navíc první ženou, která na Olympijských hrách získala medaili v individuální disciplíně (Hedenborg, 2016; Kulichová, 1995). Je dodnes známá pro svůj výkon i pro terapeutický úspěch, kterého dosáhla i přes tvrzení lékařů, že již nikdy nedokáže jezdit na koni. Je tak jedním ze slavných příkladů, že jízda na koni, v tomto případě motivována soutěživostí a ctizádostivostí paní Hartelové, může mít velký vliv na celkový stav člověka (Hedenborg, 2016).

Literární prameny, staré i nové, se shodují na tom, že spolupráce s koňmi člověka ovlivňuje na více úrovních než jen na té, na kterou je zaměřená terapie. Člověk je složitá bytost a psychologie přináší větší množství konceptů, jak ho pojímat. V této práci využívám pojetí člověka jako tvora **bio-psychosociálně-spirituálního** (Baštecká, 2005, s. 79). Jsem si vědomá toho, že tento koncept může některé oblasti zužovat a zjednodušovat, čemuž bych se ráda vyhnula. Tento pojem budu užívat i přes nedostatky bio-psychosociálně-spirituálního konceptu, který byl vytvořen pro užití ve zdravotnictví (ústní sdělení Bohumily Baštecké). Činím tak, protože v textech o hiporehabilitaci, možná i díky léčebnému zaměření oboru, bývá zmiňováno pojetí člověka jako tvora bio-psycho-sociálního (například Svobodová, 2012). Bio-psychosociálně-spirituální pojetí člověka na něj navazuje a rozšiřuje ho o spirituální rovinu, která je pro mě důležitá. Uvědomuji si, že nějaké méně svazující pojetí člověka nejspíše existuje, ale v časovém i studijním rámci diplomové práce jsem na něj

nenarazila. Modelu bio-psychosociálně-spirituálního také dobře rozumím, jsem do něj schopná promítat vlastní zážitky, které mám uloženy v terénním deníku. I při pedagogicko-sociální práci při kroužku Aktivity s využitím koní považuji za nutné pracovat s lidskými osobnostmi komplexně a nesoustředit se na rozvoj jednotlivostí. Pro zdůraznění toho, jak různě mohou koně na člověka působit, jednotlivé oblasti z pojetí bio-psychosociálně-spirituálního popíši zvlášť a nechám na čtenáři, aby si z nich složil celý obraz.

7.2.1. Biologické působení koní

Jak je psáno v kapitole 5. Lidé mezi svými – sociální poznávání, je člověk a jeho vnímání světa formován i přirozeným vývojem, kterým lidstvo muselo projít stejně jako faktem, že jsme živá stvoření v neustálé interakci se svým prostředím a sociálním okolím. Podle pojetí *embodimentu* jsme těla, tělem vnímáme druhé i na ně působíme (skrže přímé a deduktivní mechanismy sociálního poznávání, viz kapitolu 5. Lidé mezi svými). Na tomto základě jsme součástí světa okolo sebe (Borghiová, Cimattová, 2010, s. 767; Wiltshire et al., 2015, s. 7–8). Pojetí **embodimentu**, tedy „I am the body“ (Borghiová, Cimattová, 2010, s. 767)²⁰ je právě tou oblastí, kterou není lehké zařadit do bio-psychosociálně-spirituálního pojetí člověka, protože patří mezi více těchto oddílů. Téma *embodimentu* ale podle mě začíná u biologické podstaty člověka – jeho těla je, a proto ho řadím do této podkapitoly.

Tím, že se s koněm člověk domlouvá řečí těla a tím, že se ho dotýká (svým tělem nebo pomůckami), dává lidem možnost o svém těle, jeho schopnostech a možnostech využití přemýšlet. Hipoterapie, specifická metoda, která probíhá na koni a specializuje se na léčení tělesných potíží jízdou na koni (Čapková, Pavlů, 2016, ČHS, 2015) je využitím koně v léčbě lidského těla: „*Věřím, že není lepší učitel pohybu, než je kůň*“ (ústní sdělení Kateřiny Čapkové). Rozvoj oblasti hiporehabilitace i velká obliba jezdeckého sportu koresponduje s dnešním znovuobjeveným společenským pohybem zpět k přírodě, péčí o vlastní osobu, a

²⁰ „To tělo jsem já“

s důrazem na potřebu přírodního prostředí pro zdravý vývoj člověka a jeho psychické zdraví (Burgonová, 2014, s. 11; Čapková, Pavlů, 2016; Trotter, 2012). Přítomnost zvířat má prokazatelné kladné účinky i přes pouhý fyzický kontakt s nimi – podporuje pocit útěchy a bezpečí a vynáší na povrch široké spektrum pocitů, snižuje stres a úzkost. Bylo dokázáno, že přítomnost zvířat redukuje krevní tlak a stimuluje uvolnění endorfinů (Trotter, 2012). Hipoterapie je proto přímou ukázkou pozitivního působení koně na lidská těla, ale pozitivní působení zvířat na člověka je zjevně daleko širší.

Dorrance (2016), Brandtová (2014) nebo Kohanová (2014) píší o jedinečném a někdy léčivém prožitku fyzické jednoty se zvířaty, zvláště pak s koňmi při jízdě. Respondentky kvalitativního sociologického průzkumu na téma ženského embodimentu v kontextu lidsko-koňských vztahů říkaly:

„G: Ten nejlepší pocit, víš, když cítíš, že jsi v úplné jednotě s koněm, kterého jezdíš. Nemyslím si, že se můžeš dostat někam ještě dál. Víš, nedávno jsme s Audrey mluvily o „rider's high“ (jezdecké extázi) (...) Není to jako já a oni. Teda, jasně, moje akce ovlivňují to, jako oni reagují, ale vlastně se necítím jako separátní osoba, víš, cítím se spíš jak nalepená.“ (Brandtová, 2014, s. 23)²¹

Některé z těchto autorek (Kohanová, 2014, a některé respondentky v Brandtová, 2014) tyto zážitky vnímají i magicky a spirituálně, a často také s důrazem na ženství a ženský embodiment, který se může rozvíjet a realizovat právě v jemném, emotivním a zrcadlícím vztahu s koněm, který sám může symbolizovat sílu a moudrost (někdy i ženskou sílu a ženskou moudrost) (viz podkapitola 7.2.3. Spirituální působení koní. Již to, že člověk může ovlivnit velkého tvora, kterým je kůň, může být velkým zážitkem.

„Dneska Pepík jezdil na Framovi. Ukázala jsem mu, jak ho může zastavit a jak rozejít. Chvíli jsme to zkoušeli a pak Fram začal reagovat (hlavně na zastavení teda). Pepík po jednom zastavení: ‚To jsem udělal já?‘

²¹ Přeložila Adéla Pfannová

Já: „No jasně, teď jsem ti vůbec nepomáhala, udělals to úplně sám.“

Pepík s úsměvem a pohledem do očí: „Týjo.“ “ (Terénní deník AP, 3. 2. 2017)

Pepík je dítě, které se do očí ostatním téměř nedívá, pokud k tomu není slovně vybidnut. Již dříve jsem s ním řešila téma hranic, měl sklony porušovat je zvláštním způsobem – při rozmluvě o nich věděl, rozuměl jim, i důvodům proč jsou, odsouhlasil je, ale byl schopen je v další vteřině porušit. Jeho slovo nebylo pevné, slovní sliby a tělesné akce spolu u něj často nesouvisely. Jsem přesvědčená, že si to úplně neuvědomoval a občas užíval jen verbální nebo jen vizuální vnímání.²² To, že dokázal sám ovládat koně a dát mu pevnou hranici pohybu, ho evidentně zasáhlo tak, že to sdílel se mnou pohledem a úsměvem, což činil opravdu zřídka.

Jedním z hlavních rozdílů, které člověka od zvířete odlišují, je řeč. Západní kultura, která často staví na popisu člověka jako tvora od zvířete odlišného, rozdíl mezi člověkem a zvířetem tradičně zdůrazňuje (Myers, 2007). Jazyk je nástroj racionální, sofistikovaný a pro mnohé z různých důvodů (věk, jiná jazyková skupina, tělesný či mentální hendikep, nemoc) náročný k využití. Podle některých psychologů (viz Grandinová, Johnsonová, 2015) se díky jazyku od zvířat lišíme i jiným vnímáním světa – verbálním vnímáním místo vizuálního. Díky jazyku je verbální realita zpětně upravitelná – dá se vysvětlit, co přesně člověk myslel a je možné popřít význam původně v gestu či rozhovoru čtený. Se zvířaty je to zcela jinak. Vnímají svět vizuálně (Grandinová, Johnsonová, 2015). Zaměřují se tedy na to, co je právě přítomné, to zkoumají a na to reagují. Zpětná změna není možná. Pro verbálně zaměřené lidi může být navázání neverbální, vizuální komunikace náročné, ale přínosné pro objevení jiných způsobů komunikace a vnímání světa. Zvláště ti lidé, pro které je řeč náročná a komplikovaná, mohou v komunikaci se zvířaty objevit prostor svobody a učit se novým možnostem komunikace a jinému užívání vlastního těla (Myers, 2007, s. 117).

Kůň tedy působí na naše těla. Je možné ho užívat jako učitele pohybu, nových stylů komunikace, které užívají víc tělesné výrazy než jazyk. Podle pojetí

²² Viz text níže na této straně nebo podkapitolu Přirozená komunikace s koněm

embodimentu všechno naše prožívání a porozumění světu prochází právě přes tělo. Podle výše citovaných zdrojů pocit propojení a jednoty s koněm, zvláště při jízdě, může přispívat k uvědomování si vlastní tělesnosti, v případě žen k prožívání vlastního ženství a někdy i k spirituálním zážitkům.

7.2.2. Psychosociální působení koně

Člověk je zvířaty obklopen. I když nežije na farmě a nemá domácí zvíře, učí se dítě již od nízkého věku vnímat některá zvířata pozitivně a jiná negativně (Trotter, 2012). Zvíře může být využito i jako obraz lidské podstaty: „Ty jsi teda kočka!“ nebo „Ty jsi ale prase!“ i jako zdůraznění výjimečnosti člověka, tvora na jiné racionální úrovni, zvláště v západní kultuře, která tento rozdíl zvýrazňuje (Myers, 2007). Jasně je, že lidé často vyhledávají kontakt. Existuje dokonce termín biophilie, který bývá užíván jako označení vrozené tendence některých lidí zajímat se o živé věci, což se, zvláště při terapeutickém nebo pedagogickém působení, ukazuje jako velké pozitivum (Myers, 2007).

„Při přebírání dětí na kroužek začal Martínek strašně brečet: „Chci mámu, nejdu!“, vzpouzel se a nechtěl se mnou a s dětma odejít. Pomalu jsme, i s jeho bezradně se tvářící mámou, kterou odmítal pustit, došli pro věci do domečku a šli jsme do stáje. Za dveřma stáje mámu pustil, utíkal k prvnímu boxu koně a říkal: „Koník, bydlí tady?“ a snažil se na něj podívat. Maminka se nenápadně vytratila a Martínek si na ni za celej kroužek ani nevzpomněl.“ (Terénní deník AP, 21. 4. 2017)

Změna prostředí, příchod do stáje a stimuly, kterými koně na Martíňka působili, zcela přebily jeho strach z odloučení od matky a zvládl pak bez ní celou hodinu a půl pracovat.

Interakce člověka a zvířete je obecně považována za přínosnou pro člověka – působí i prevenčně proti nemocem a zvyšuje kvalitu života (Trotter, 2012; Smith-Osbornová, Selbyová, 2010). Domácí zvířata, která s lidmi žijí, jsou pro ně možností navázat sociální vztahy, získat emoční podporu, lásku, schopnost důvěřovat, budovat sebepojetí a cvičit se v zodpovědnosti. Stimulují také samotný vývoj dětí i dospělých a učení. Podle Vygotskiho teorie se naučené zachová více, pokud je jedinec zapojen emotivně a maximalizuje se, pokud probíhá v důležitém vztahu – s jiným člověkem, nebo dítětem. Zvíře zároveň

může působit jako motivace k samotné akci (Trotter, 2012). Zvířata dávají lidem sociální podporu – jejich přijetím nezávislejícím na vzhledu, sociálním statutu a dalších lidských konstruktech, a tím, jak jsou relaxovaná, intimní, nematoucí, nemají požadavky a výmluvy (Trotter, 2012, s. 5). To jsou nejen příjemné vlastnosti společníka, ale i inspirativní nastavení osobnosti, které je možné následovat. To platí i o vztahu a interakci s koňmi.

Autoři, jejichž texty jsem četla, se shodují na tom, že aktivity s využitím koní mohou mít následující psychosociální efekty: zlepšení sociálních schopností, snadnější socializaci a interakci ve společenství, zvýšení sebevědomí, zlepšení v práci s osobním prostorem, osobními hranicemi a dalšími problémy k tomu přidruženými. Aktivity s koňmi dále zlepšují kongruenci jednání a myšlení, probouzí zájem o učení se a motivují pro participaci v AVK. Působí na zlepšení v pozornosti, koncentraci, práci s vlastním tělem a na vědomí vlastního těla a verbální schopnosti (Smith-Osbornová, Selbyová, 2010, s. 292). Tento výčet dále rozeberu.

Zlepšení sociálních schopností, snadnější socializace a interakce ve společenství může být zapříčiněno zlepšením schopností rozeznávat, co si myslí a jak se cítí ostatní. To je zásadní součástí sociálního poznávání, které je ústředním tématem této práce (Louhi-Lehtiö in Trotter, 2012). I díky zvládnutí úkolů a nových situací, které se v činnosti s koněm objevily, může dojít ke zvýšení sebevědomí (Smith-Osbornová, Selbyová, 2010). **Vědomí sebe sama a důvěra v sebe** i trénink s koňmi v udržování **osobního prostoru** a osobních hranic může být pro člověka přínosný i v mezilidském kontaktu. Jak jsem popsala v kapitole 4. *Etologie koní*, kůň komunikuje skrze osobní prostor a pro interakci s ním je důležité této komunikaci rozumět a věnovat jí pozornost. Já osobně vnímám, že jsem tento typ komunikace začala sledovat více po tréninku s koněm na toto téma.

Koně pomáhají lidem dosahovat **kongruence**, tedy souladu těla a mysli – to se projeví na užívání osobního prostoru i na dalších gestech a komunikaci, kterou člověk vědomě i nevědomě používá. Koně jsou citliví na emoce a signály ostatních a skrz jejich chování je možné je spatřit (Stantonová,

McKissocková a Dilley in Trotter, 2012), pojmenovat a učit se je přijímat a zvládat:

„Viděla jsem to mnohokrát u dětí v oddělení adolescentů (v Sierra Tucsonu). Dostali se tam proto, že rozbíjeli pěstmi okenní skla nebo tloukli své rodiče. Pak je vezmete do kruhové ohrady s koněm²³ a oni nemůžou skrýt, co cítí, takže jim nezbyvá, než se naučit, jak naslouchat svým pocitům dřív, než se stanou nezvládnutelnými. A co je ještě lepší, kůň neřeší, co cítí, a necítí zášť. Jakmile člověk přizná svůj strach nebo zlost, kůň, který je pro tuto práci nadaný, k němu přijde a nabídne mu podporu.“ (citace z rozhovoru s Barbarou Rectorovou, americkou psycholožkou, která se věnuje psychoterapii pomocí koní (Kohanová, 2014, s. 222)

Koně velice rychle reagují na chování druhého. Lidé mohou dodržovat sociální pravidla a užívat verbální komunikaci k zakrytí svých pocitů a názorů. To kůň dělat nemůže. Na jednání druhého reaguje okamžitě a jeho reakce jsou přímou odpovědí na to, co vnímá. Ta je individuálně ovlivňována osobností jedince a vším, co na ni působí (Smith-Osbornová, Selbyová, 2010). Rychlost a přesnost těchto opovědí koněm bývá někdy popisován jako zrcadlení, kdy je právě kůň zrcadlem (například Rothe et al., 2004). Jsem přesvědčená, že je to popis této citlivosti koní na emoce lidí, které v jejich chování můžeme spatřovat jako v zrcadle. **Práci na zlepšení pozornosti** u dětí prostřednictvím aktivit s koňmi provádím ve vlastní praxi. Často je to propojené s tím, že i přes to, jak těžké pro některé děti je koncentrovat se, činnost s koňmi je pro ně natolik zajímavá a motivující, že se kvůli ní soustředí:

„Frantík, kluk, který mívá problémy soustředit se na to, co dělá a prožívat okamžik, který je teď, vede sám poníka Sindy po opičí dráze. F: ‚A Adelko, víš, já postavím tady pro Sindynku dostavník, opravdovej.‘ A: ‚Frantí, teď nepovídej. Vedeš sám koně po dráze, soustřed se na něj! Tady je slalom, tak zatáčeš, povíme si to potom.‘ F. mlčí a soustředí se: ‚Ona do mě strčila!‘ A: ‚No ale ty jí přece vedeš, tak si jí dej dál od sebe, to už umíš!‘

²³ v kruhové ohradě probíhá práce s koněm formou přirozené komunikace s koněm, trénink ovladatelnosti koně ze země

F: „Jo, to už umím. Hele a já jsem dneska ve školce...“ A: „Nepovídej! A koukni, ona do tebe strčila, protože jí máš na hrozně krátkým vodítku a ona tam nemá místo, potřebuje někam dát všechny čtyři nohy.“ F: „Aha nojo. Ty jsi hoooodná!““ (Terénní deník A. P. 29. 5. 2017)

František se při vodění koně opravdu soustředí a téměř nepovídá. Aktivita s koněm ho bavily, motivovaly ho k tomu, aby se snažil, a pomáhaly mu vnímat vlastní tělo i vliv, který má na své okolí. Když se mu tento úkol povedl, byl na sebe velice hrdý a chlubil se, jak mu to se Sindy pěkně šlo. Oceňuji, že sebevědomí při aktivitě s koňmi neroste samostatně, ale v interakci, a snažím se o to, aby děti měly radost ze spolupráce, a ne z toho, že koně či ostatní přemohly.

Zlepšení se v práci s vlastním tělem díky interakci s koňmi, a v uvědomění si vlastního těla se věnuji již u tématu embodimentu v minulé podkapitole. To, že se lidé v interakci koňmi učí své tělo vnímat, pozorovat jeho signály, pocity a schopnosti a neschopnosti je v terapeutickém využití koní velmi platné. Fyzické a mentální zdraví je silně propojené (Louhi-Lehtiö, in Trotter, 2012). Jsem přesvědčená, že díky interakci s koňmi je možné rozvíjet obě tyto roviny. V další kapitole se budu věnovat spirituálnímu působení koní, tedy tomu, jaké významy se s koňmi nesou a jak je to možné využívat.

7.2.3. Spirituální působení koní

Zvířata, a zvláště koně, jsou kulturním fenoménem, který je opletený mnoha symbolickými významy. Jsou součástí lidských životů, objevují se v mýtech, příbězích, náboženstvích, písních i pohádkách. V těch mají zvířata často ústřední roli (Melson, 2001) a to v pohádkách starých i nových – od statečného Šemíka, po koně princezny Meridy ve filmu Rebelka²⁴ od Walta Disneyho. Fascinace koňmi a jejich zobrazení jako kulturního symbolu je výrazné již od dávných dob a já ho vidím i ve své praxi:

²⁴ Anglicky: Brave

„Honzíku²⁵, hele, pod' čistit Framovi nohy!“ „Dobře!“ a zběsile do toho bušil
“Další! Ještě!“ Tak jsme zvládli všechny 4. (!) Pak vzal kopyták s kartáčkem, odmítal
jinej kartáč, a česal s ním důkladně Framovi ocas, asi ho trochu tahal a tak, ale vydržel
u toho děsně dlouho (fakt asi 10 minut) a občas řekl „Merida, jako Merida!“²⁶
(Terénní deník A. P., 8. 3. 2017).

Pohádka Rebelka je o princezně, která nechce být dámou, ale chce cválat na svém
obrovském koni Angusovi po lese a střílet z luku. Kůň je podle mě v této pohádce často
jejím jediným přítelem, o kterého pečuje, a zároveň symbolem svobody a volnosti.
Pětiletý chlapec s Downovým syndromem, který svou svobodu hledá hlavně v negaci
činnosti: „Ne! Ne, díky! Chci domu!“ (Terénní deník A. P., 14. 12. 2016) je pak
pochopitelně takovýmto symbolem okouzlen.

Člověk bývá ovlivňován více symbolickými a kulturními významy
najednou, a proto považují za důležité naznačit, jak široký význam symbol koně
má: Kůň je kombinací jemnosti, něžnosti, přátelskosti a péče, zranitelnosti a
zároveň extrémní síly, potenciálního nebezpečí a moci. Koně jsou skrze různé
tradice považováni za symbol štěstí, symbol koňské podkovy je známý i v naší
kultuře. Kůň může být vnímán jako symbol aspektů ženského vědění – Pegas
byl stvořen z krve Medúzy (Kohanová, 2014). V kultuře Keltů byl kůň
považován za léčitele (Burgonová, 2014). Podle severských náboženství jsou
mrtví z bitev odváženi do Valhally krásnými Valkýrami na bílých koních, kteří
symbolizují nadpřirozeno. Jinde jsou i symbolem vojenské síly: Odinův
osminohý hřebec Sleipnir je nejlepším a nejsilnějším koněm na světě
(Burgonová, 2014, s. 20; Jackson, 2006).

V hebrejštině je slovo pro koně *abbir* od slovesa *abara* (A-B-R). Toto slovo
znamená vyšvihnout se, vzlétnout, vznešený, nejvznešenější. Význam slova
abbir je chrabrý, svižný, vzletný, vznosný, kůň a tur (Pípal, 1974, s. 2). V Bibli
je kůň zobrazován téměř výhradně při využití k válce, ne k hospodářství či

²⁵ Honzík je pětiletý kluk, u kterého jsem měla problém navázat kontakt. Odmítal spolupráci,
byl zcela negativní a proti jakékoliv společné činnosti, jeho základ komunikace byl: „Ne!“.
Přes hru a legraci jsme si udělali hezký vztah, již je se mnou rád, ale u činnosti stejně vydrží
krátce a má problém je dokončovat.

²⁶ Princezna z pohádky Rebelka

rekreaci. Izraelci ale koně znali, v Egyptě se s nimi museli setkat. Jejich využití ale nepřevzali ani po usazení v Kanaánu. Podle některých domněnek je tomu tak pro kopcovitý ráz země, podle jiných proto, že koně byli součástí symboliky pohanských kultů, například kultu slunce (Novotný, 1956, s. 362). Jízdní vojsko začali Židé využívat až za krále Davida a později ho výrazně rozšířil Šalamoun. Kůň se v představách Izraelců stal důležitým pro boj a také pro symboliku královského postavení. Okolní národy však koní využívaly v mnohem širším měřítku. Kůň v pojetí Starého Zákona značí bujnost, moc a sílu, zvláště bojovou (Novotný, 1956; Starozákonní překladatelská komise, 1981), například v Jób 39, 19-25:

Dal jsi snad koni bohatýrskou sílu, přioděl jsi jeho šíji hřívou? Docílíš, aby poskakoval jako luční kobylka? Jeho vznešené frkání vzbuzuje strach, v dolině hrabe nohama, rozjařen silou, má-li vytáhnout proti ozbrojencům, vysmívá se strachu, neděsí se, před mečem se neobrací. Toulec nad ním chřestí, blýská se kopí a oštěp, s burácením se řítí po zemi, až se chvěje, nedá na nic než na zvuk polnice, zařehtá, kdykoli polnice zazní, zdaleka větří bitvu, povely velitelů a válečný ryk.

V Novém Zákoně, který je psán v kontextu nadvlády Římanů jezdících na koních, je kůň spíše nástrojem cizích národů, kterému je třeba se vyvarovat. A král Židů a mesiáš, který má zcela jinou moc než světští králové, jede na oslátku, a ne na koni (Mk 11, 1-10; J 12,15) (Novotný, 1956). Později, v křesťanství v evropském kontextu, někteří svatí bývají zobrazováni na koni. Jsou to například svatý Martin, Jiří nebo Václav (Burgonová, 2014, s. 20; Jackson, 2006, s. 31; Novotný, 1956; Kohanová, 2014). To by se dalo vykládat jako výsledek kulturního posunu (ve středověké Evropě byl zřejmě vztah ke koním zcela jiný, než v Novozákonním Izraeli).²⁷

²⁷ Proč tedy mají někteří svatí větší atributy moci, než Ježíš Kristus? Ten, když už osedlal zvíře, jel na oslátku. Časté zobrazení mesiáše – mrtvé tělo visící na kříži, ukazuje jeho „bezmocnou“, nebojovou sílu, která je v jeho smrti za naše hříchy. Svatí v plné zbroji a na koni, jsou na první pohled mocnější než mrtvý Ježíš s trnovou korunou. Atributy moci u světců

Křesťanská kultura je spíše antropocentrická a zvířata bývají viděna jako Bohem stvořená pro náš užitek (Singer, 2001). V Bibli sice stojí jen: „*At lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi*“ (Gn, 26), což pouhé užívání zvířat nepodkládá, ale jsem přesvědčena, že to tak často bývá vykládáno. Zvláště s přidáním řecké hodnoty lidské racionality, která nebyla zvířatům přiznána, docházelo ke zneužívání a týrání zvířat, která nebyla považována za tvory schopné cítit bolest a emoce (Singer, 2001). I v křesťanství se ale objevovaly osoby, které propagovaly soucit se vším stvořením a koexistenci s přírodou, jako byl svatý František z Assisi nebo Jeremy Bentham. Větší změna myšlení přišla v 19. století díky rozvoji vědy, s uznáním Darwinovy teorie o vývoji druhů (Wilkie, Inglis in Waldau, 2000) a rozvojem humanistického myšlení. Například protestanský teolog Albert Schweitzer zvířata obhajoval (Singer, 2001; Waldau, 2000). Obecná úcta ke zvířatům ale zdaleka neplatí ani dnes. Lidé stále dělí zvířata na ty, která milují, která nenávidí a ty, která jí (Singer, 2001).

Pravidla pro péči o koně a starost o jejich welfare se tak často výrazně liší od péče o zvířata, která jsou určena ke spotřebě. Ta často žijí ve velkochovech, kde jejich kvalita života není příliš dobrá a zažívají zde psychický a fyzický diskomfort (Singer, 2001). Dochází tak k zajímavému etickému paradoxu u nás spotřebitelů. Zvířata milujeme a máme s nimi soucit, ale zároveň zapříčiňujeme jejich utrpení. Právě kvůli našim stravovacím návykům žijí mnohé bytosti v utrpení a jejich produkty (mléko a vejce) či jejich mrtvá těla lidé konzumujeme (Singer, 2001). Vegetariánů a veganů, kteří si tento morální problém uvědomují, ale postupně přibývá, a to i díky obecnému trendu zdravé výživy a ekologie, který vede ke konzumování rostlinné stravy (Singer, 2001, s. 200; rozhovor s Terezou Vadrnovcovou, DVTV, 2016).

Koně jsou ale v naší kultuře téměř vždy zařazeni do skupiny zvířat, která jsou chována pro jiný užitek než potravu. Zajímavé je, že krávy a volí také byli

v náboženství založeném na Kristu mě zaráží. Přemýšlím o kompenzaci lidské potřeby moc konkrétně zobrazit, v této práci ale není prostor o tématu psát více.

využívání k tahu a někdy i k jízdě a byli pomocníky lidí i společníky při práci, což je dnes v naší kultuře spíše historie.²⁸ Většinou se ale tur řadí mezi zvířata, která jsou konzumována a jinak spotřebováána. Jsem přesvědčena, že to v české společnosti nebývá vnímáno jako problematické. Kdyby na jejich místě byli koně, mám za to, že by to bylo spornější. Kromě jejich dobré využitelnosti pro práci i zábavu tomu tak může být i pro koňské spirituální, mytické nebo historicko-kulturní významy.

Kůň může symbolizovat moc, bojovnou sílu, ženskou sílu a moudrost, přírodní sílu, svobodu, léčitelství, štěstí a další. Jeho symbol je lidem blízký už od dětství, objevuje se v pohádkách a mýtech (a velice okrajově v biblických příbězích) a na lidi skrze ně působí. To může být užíváno k otevírání lidských postojů k těmto problematikám. Symbolu, kterým kůň pro člověka může být, je možné využít jako zdroje podpory při řešení problémů v jiných oblastech, například při terapiích, nebo sebepoznávacích aktivitách, které popisuji v podkapitole 7.2.2. *Psychosociální působení koně*. Spirituální význam koní může být například užíván při terapiích pro lidi, kterým tradiční model nevyhovuje. V programu Journey, o kterém píše Stantonová, McKissocková a Dilley (in Trotter, 2012) je skrze postavu hrdiny, jehož profil i cesta jsou individuálně přizpůsobeny potřebám člověka, připraveno putování za terapeutickým cílem. Tím může být například řešení problémů, sociální dovednosti nebo kontrola impulzivity. Při této cestě je kůň společník, facilitátor a součást terapeutického týmu. Popsané vlivy koně na člověka lze také využít při spirituálním rozvoji člověka (Burgonová, 2014; Howey, 2002; Kohanová, 2014). V této práci bohužel nemám prostor se těmto tématům věnovat více, ale považuji je za velmi zajímavá.

²⁸ Až na pár nadšenců, kteří skot k tahu užívají, jako například zakladatel české facebookové stránky University of Ox, který se snaží popularizovat práci s turem domácím.

7.3. Souhrn

V této kapitole jsem popsala, jaký vliv má na člověka jeho interakce s koněm. Doklady o něm jsem hledala při rešerši textů, i ve vlastní praxi, kterou jsem vkládala ve formě citací z terénního deníku. Snažila jsem se koňský vliv na člověka ukázat v co nejširší komplexitě působení, a to na pojetí člověka jako bytosti bio-psychosociálně-spirituální. Je možné, že kvůli tomuto zúženému vnímání člověka jsem některé faktory opomenula nebo vypustila, lepší model se mi ale nepovedlo nalézt.

V podkapitole 7.2.1. *Biologické působení koně* jsem ukázala jak koňská živočišnost, přirozenost a tělesnost je pro lidi přitažlivá, a na lidská těla i lidskou přirozenou živočišnost působí a co může ovlivňovat (Burgonová, 2014; Brandtová, 2014; Čapková, Pavlů, 2016; Grandinová, Myers, 2007; Kohanová, 2014; Trotter, 2012; Johnsonová, 2015). V podkapitole 7.2.2. *Psychosociální působení koně* ukazují koňské sociální a emoční schopnosti, které mohou pro mnohé lidi mít terapeutické nebo léčivé účinky. Člověk se jimi také může inspirovat a učit se od nich (Burgonová, 2014; Trotter, 2012; Smith-Osbornová, Selbyová, 2010). O možnostech využívat koně jako terapeuty (či spolu-terapeuty, koterapeuty) v oblasti psychosociální, psychoterapeutické, fyzioterapeutické nebo spirituální, píše mnoho autorů a dokládá veskrze pozitivní závěry o působení koní v tomto poli (Brandtová, 2014; Čapková, Pavlů, 2016; Smith-Osbornová, Selbyová, 2010; Kohanová, 2014). Koňský kulturní a mýtický význam jsem rozebírala v podkapitole 7.2. 3. s názvem *Spirituální působení koně*. Tento význam je pozorovatelný v příbězích, pohádkách a mýtech. Symbolika koní je také zásadní při působení koní na lidi. Kůň jako symbol má různé významy, které mohou interakci koně a člověka ovlivňovat a mohou být i terapeuticky využity (Burgonová, 2014; Howey, 2002; Jackson, 2006; Novotný, 1956; Kohanová, 2014).

Popsané vlivy koně na člověka jsou podle mě i podle mnou přečtených textů, jsou individuální, a závisí osobě člověka i koně. Někteří autoři zpochybňují kladná tvrzení o působení koně na člověka tím, že neexistuje

relevantní výzkum, který by jej potvrdil (Goodwinová, et al., 2012). Cílem této práce je zabývat se tematikou střizlivě a pochybnosti a diskuse jsou pro mě půdou, kde kýženou střizlivost a pluralitu názorů hledám. V tomto případě ale nemohu na kritiku přistoupit, protože opět nenacházím rozlišování kvantitativního a kvalitativního výzkumu (viz podkapitulu 7.1. *Literatura věnující se záměrnému i nezáměrnému působení koní na lidi*). Nemohu proto souhlasit s tvrzením těchto autorů, že jen 3 % studií tématu aktivit s využitím koní mají vědeckou validitu (Goodwinová, et al., 2012, s. 112). Četba textů i má praxe mě přesvědčily o tom, že hiporehabilitace má výše uvedené přínosy pro člověka a že se z interakce s koňmi můžeme mnohé učít. Ještě jednou chci ale zdůraznit potřebu střizlivosti při v docházení k takovýmto závěrům, důraz na individuální potřeby jedinců a neustálou potřebu vzdělávání se.

8. Diskuze

V úvodu této práce jsem si vytyčila cíl a výzkumné otázky, na které zde odpovím. V celém textu jsem se snažila o střízlivé prozkoumání problematiky sociálního poznávání, což bylo jejím cílem. Výzkumné otázky práce: Co se děje se sociálním poznáváním při interakci člověka s koněm? a Co se z interakce s koňmi se můžeme naučit? jsem formulovala velmi široce a jako odpověď na první z nich vnímám celou kapitolu 5. *Lidé mezi svými – Sociální poznávání*. Na otázku druhou jsem hledala odpověď v celé práci. Stručná odpověď na obě položené otázky je, že při interakci koně a člověka dochází k oboustrannému sociálnímu poznávání. **Při něm je možné zlepšovat schopnosti porozumění druhým, užívání vlastního těla v komunikaci, reagování na signály druhého okamžitě a vnímání vlastního působení v sociální interakci s druhým.** K tomu dochází proto, že i díky přístupu horsemanshipu člověk vědomě zkoumá koňskou perspektivu, jeho porozumění světu a komunikační styly. Věnování se perspektivě druhého prohlubuje schopnosti sociálního poznávání a je možné tuto dovednost přenést i do jiných sociálních interakcí (Carpenter, Greenová, Vacharkulksemsuková, 2016). Kůň komunikuje většinou neverbálně, člověk proto musí trénovat užívání svého těla k vysílání signálů. Protože kůň vnímá svět vizuálně, tedy vidím – reaguji (Grandinová, Johnsonová, 2015), interakcí s ním je možné rozvíjet tuto stránku vnímání, která se soustředí na přítomný okamžik. Kůň přirozeně žije v hierarchii stáda a tuto hierarchii hledá (Bartošová, 2014; Bořánek, 2008; Dorrance, 2016; Dostál et al., 2014; Keeling, Jonare, Lanneborn, s. 70; Leblanc, 2013). Nutí tím člověka vnímat vlastní působení v interakci s druhým a komunikovat o pozici, ve které ho kůň vnímá. Kapitola 7.1. *Záměrné i nezáměrné působení koní na lidi* se celá věnuje problematice vlivu koní na lidi a dává tak širší odpověď, než je zde.

Můj počáteční přístup k pojednávané problematice, reflektovaný v oddíle *Autorčino předporozumění*, byl kritický a zaměřený na hledání chyb. Jednotlivé nedokonalosti, které jsem v oborech viděla, mě rozčilovaly, a byla jsem do tématu zcela ponořená. Představa, že chyby v teorii mohou mít negativní dopad

na životy konkrétních bytostí, mě vedla k rozhodnutí co nejvíce sama nastudovat a napsat kvalitní práci se střízlivým pohledem na problematiku sociálního poznávání pomocí koní. I přes snahu o střízlivost v pohledu na problematiku jsem jí i dlouho nebyla schopná. Myslím, že kvůli mému ponoření do tématu a osobnímu vztahu k problematice. Nadhled jsem hledala pomalu a trvalo dlouho, než jsem byla schopná věcně nahlížet na jednotlivé zdroje a vnímat problematiku jako celek. V průběhu psaní práce se upravilo i mé chápání vědy a vědecké práce. Zjištění, že se nemohu spoléhat na to, že odpovědi na své otázky najdu kdesi ve „velké vědě“, která ví, jak věci jsou a já se na ni mohu spolehnout, mě šokovalo. Zřejmý fakt, že vědci jsou také jen lidé, kteří na problematiku nahlíží svými očima a mohou se mýlit, navzájem se neshodovat a mít na věc omezený pohled, jsem dříve neviděla.

Například při práci na kapitole 4. *Etologie koní* jsem myslela, že po nastudování příslušné literatury budu vědět, jak kůň přemýšlí a co a jakým způsobem ho ovlivňuje. Obor jsem znala ze své praxe interakce s koňmi a z předchozí četby většinou populární literatury. Čekala jsem, že akademická literatura na mé otázky jasně a věcně odpoví. Při výzkumu sociálního poznávání koní a jejich kognice obecně jsem ale narazila na překvapivě malé množství textů, které se tímto tématem zabývají. Podle vědeckých prací, které jsou z velké části produkovány vědci, kteří jsou zakladateli organizace *International Society for Equitation Science* (například Waranová, McLean, McGreevy nebo Goodwinová) a dalších, neexistuje výzkum, který by realisticky zohledňoval povahu koní, prostředí, ve kterém žijí, sociální vztahy koně, osobu, která koně učí a metodu, kterou se s nimi pracuje. Takto komplexní výzkum se snahou o porozumění koním by mohl dojít k objektivním výsledkům o tom, jak kůň vnímá, sociálně interaguje a jak se učí (Brubakerová a Udellová 2016; Goodwinová et al., 2009). Dále se mi také z textů nepodařilo vyčíst, jaký vliv má na koně, jehož přirozené chování je popsáno v kapitole 4. *Etologie koní*, zásah člověka do jeho života. Jsem přesvědčená, že nepřirozené páření, většinová kastrace samců, šlechtění koní, časté změny ve stádě, separátní ustájení, a mnohé další intervence na koně mají velký vliv, a to psychický i

fyzický. Mnozí si tohoto tématu všímají (například Bartošová, 2014 nebo McLean, McGreevy, 2007), ale nenarazila jsem na zdroj, který by ovlivnění koně člověkem studoval takto komplexně. Tyto znalosti přitom považuji za zcela zásadní pro interakci s koňmi. V praxi vidím, že se ke koním v různých problémech přistupuje buď intuitivně, nebo na základě zkušeností a tradic. Až při psaní této práce jsem pochopila, že ani etologie nemůže vědět, co si kůň myslí. Koně nemluví a člověk z vlastní, lidské perspektivy nikdy nemůže zcela porozumět jejich vnímání světa. Etolog věnující se koním ke svým zjištěním musí docházet pomocí metod, kde se koňský myšlenkový pochod prokáže, a je tím omezen. Vědec psycholog píše o lidech, kteří jsou jeho vlastním druhem a kteří mu vlastní psychické stavy a pocity mohou popsat.

Po dlouhém a usilovném čtení materiálů z oboru psychologie, které se týkaly převážně sociálního poznávání, jsem stále byla ztracená v pro mě celkem cizím, komplikovaném a velice rozsáhlém oboru. Dlouho jsem měla pocit, že tématu nerozumím vůbec. Kladla jsem to za vinu hlavně tomu, že kvůli mezioborovosti mého studia i diplomové práce se nemohu dostat v jednotlivých oborech do hloubky. Při práci na kapitole 5. *Lidé mezi svými* jsem hledala jeden systém, či alespoň text, který by mi osvětlil problematiku sociálního poznávání v kontextech a spojitostech. Takovýto systém jsem, i přes svou snahu, nenalezla a nenalezla jsem ani dostatečnou reflexi toho, že se většina autorů na jednom jasném vysvětlení kognice neshodne. V textech mi často chyběl výklad předporozumění tématu autora, jeho vlastní pozice, příslušnost ke směru či škole nebo jiné souvislosti, které by mi pomohly pochopit kontext, který pro mě byl neznámý. Poznání, že mé neporozumění textům může plynout i z nedostatku reflexe autorů, a ne pouze z mého nedostatečného psychologického vzdělání, mi pomohlo literaturu nahlédnout jinak. Mohla jsem pak lépe vybrat jen to, co pro mě bylo zajímavé, vázalo se k tématu mé diplomové práce, vedlo k jejímu cíli, a co jsem zvládla obsáhnout. Také jsem si musela uvědomit, že i další teorie mohou být nepřesné a že se nedají aplikovat na všechny jednotlivce a jejich situace. I vědecké články a knihy jsou jen souhrnem současného poznání nějaké lidské bytosti, která ho nejspíše bude dále rozvíjet (Kasai et al., 2015). To pro

mě bylo prozření, ke kterému mi pomohly i časté konzultace s mou vedoucí práce, psycholožkou Bohumilou Bašteckou. Ve své nejistotě jsem také měla sklon chytat se jednotlivých teorií, zvláště pokud naznačovaly nadhled nad problematikou a vnímání kontextu (například Wiltshire et al., 2015), jako tonoucí stébla, a rozumět jim jako jasným pravdám. Tím jsem se dopouštěla toho samého, co mě ze začátku tak rozčilovalo na textech, které jsem četla, a co mě vedlo k formulování cíle této práce – střízlivě nahlížet na problematiku sociálního poznávání pomocí koní. Tuto kapitulu stále reflektuji jako nejvíce problematickou část práce. I přes to, že jsem jejímu zpracování věnovala mnoho času i sil, stále nejsem spokojená s úrovní vědění, které v tomto oboru mám. Jsem také nejistá v porozumění pojmů, mezi kterými někdy vidím jen tenké hranice. Ráda bych se v něm dále vzdělávala a pokusila se o jeho porozumění do větší hloubky.

Při přípravě kapitoly 6. *Záměrné i nezáměrné působení lidí na koně* jsem měla problém s osobními pocity sympatií a antipatií k jednotlivým ještě výrazněji než u zpracování kapitoly předchozí. Střídaly se u mě stavy rozčilení a lásky k textům, které jsem četla. Neakademické texty lidí, kteří s koňmi přímo pracují a kteří píšou hlavně na základě praxe, jsem kvůli jejich neobjektivitě, jednostrannosti a neakademičnosti měla problém využívat v této práci, která má být zpracována vědecky, a jejímž cílem je střízlivě se věnovat tématu. Zvláště mě iritovalo, pokud se jejich autoři pouštěli do úvah z jiných oblastí, než v kterých jsou experty. Příkladem mohou být úvahy z oblastí teologie, filosofie či spirituality v Hempfling (2004, s. 40). Texty mě ale zároveň okouzlovaly, byly mou bránou k poznání nových způsobů komunikace s koňmi a přístupu k nim a díky nim jsem mohla docházet k pochopení jemných rozdílů v přístupech ke koním, které jsou přítomné i ve vědeckých textech. Texty jsem bez problému začala využívat ve chvíli, kdy jsem si uvědomila, že mohu číst **akademickou i neakademickou literaturu**, a tyto texty patří do druhé kategorie a jejich užívání je proto v pořádku. Co ale není v pořádku, je tento rozdíl v žánru textů nereflexovat. Tvzení, která jsou založena na výzkumech či na rešerši jiných textů a prošla odbornou recenzí a tvzení, která jsou osobními prožitky a

zkušenostmi lidí z praxe nemohou být bez kontextu stavěna na stejnou úroveň. Jsem přesvědčena, že se reflexe neakademčnosti těchto zdrojů v některých odborných textech z oboru hiporehabilitace a věd, okolo koní neobjevuje a zdůrazňují její potřebu.

V kapitole 7. *Záměrné i nezáměrné působení koní na lidi* jsem narážela na obecná a ničím nepodložená tvrzení o realitě, která z mé zkušenosti obecně neplatí:

„Veškeré činnosti s koňmi mají silný emocionální náboj. Hodnota motivace je tak vysoká, že se nadá najít rehabilitační činnost, která by mohla být srovnatelná (Svobodová, 2012, s. 21).“

Toto obecné tvrzení je v rozporu s mými zážitky z praxe. Souhlasím sice s tím, že pro mnoho lidí je činnost s koňmi sama o sobě velice silnou motivací, ale rozhodně nemohu říci, že je to tak se všemi.

„Honzík byl na AVK poprvé, byl hodně unavený, všechno bylo nové, zima a tma, on celou dobu říkal jen ‚Ne díky‘ a ‚Domu‘. Já: ‚Honzíku, pod, vyčistíme koníka! Jackinka bude moc ráda, když jí spolu vyčistíme.‘ Honzík: ‚Ne, díky, domu.‘ Já: ‚Tak si aspoň vezmi tady kartáč.‘ Honzík: ‚Ne, díky.‘ Já: ‚Tak já budu čistit a ty se budeš koukat, jak se to dělá, jo?‘ Honzík: ‚Ne díky. Domu!‘ (Terénní deník A. P., 14.12, 2016)

Tento chlapec již dnes koně čistí, spolupracuje a na kroužek chodí rád. Musel ale nejdříve navázat vztah se mnou přes hry a přátelský přístup, které se pro něj staly motivací.

V tom vidím velký problém – literatura, která je v Čechách v tomto oboru dosažitelná, a proto využívaná ke vzdělávání pracovníků (například Hermannová, Münichová, Nerandžič, 2014; Svobodová 2012) je často literaturou populární, která nepracuje s vědeckými poznatky, citacemi a zdroji, a nereflktuje to. V zahraničí je možno nalézt texty vědecké i texty reflektované i nereflktovaně populární. Díky většímu množství je ale možné si z textů více vybírat. V Čechách je nutné čerpat z online databází vědeckých článků, nákladný nákup tištěných odborných zahraničních zdrojů z oboru hiporehabilitace podle mých informací zatím nikdo v České republice neprovedl. Než jsem přestala hledat jednotlivé chyby a hodnotit je a začala jsem reflektovat a vyladovat vlastní porozumění problematice a hledat řešení a nové

možnosti, trvalo to dlouho. V této chvíli začínám vidět volný prostor v oboru hiporehabilitace, který mě vybízí k tomu, aby byl naplněn.

9. Závěr

V této práci jsem se střízlivě zabývala sociálním poznáváním pomocí koní, což bylo jejím cílem. Zjišťovala jsem odpověď na výzkumné otázky, co se při sociálním poznávání děje a co se od koní můžeme naučit, a snažila se orientovat v oborech a jejich zdrojích, které se k tématu práce váží. Na základě rešerše literatury v kombinaci s poznatky z mé praxe jsem došla k tomu, že rozvoj sociálního poznávání je pro člověka i jeho okolí přínosný a že ho lze ho pomocí koní rozvíjet. Vhodné je při tom využít přístup horsemanshipu, který se věnuje hledání koňského náhledu na svět a srozumitelné komunikaci s koňmi.

Při psaní práce jsem zjistila, že teoretická základna oboru hiporehabilitace v České republice neuspokojuje mé potřeby ani kvalitou ani kvantitou zdrojů. Práci bych chtěla ukončit svým doporučením dalšího výzkumu v oboru hiporehabilitace, psaní odborných textů, jejich nákupu nebo překladu. Pro práci s texty a informacemi bych ráda zdůraznila na potřebu důkladného rozlišování akademického a populárního žánru, a to podle metod psaní textů, práce se zdroji a způsobu argumentace.

10. Seznam literatury

APPERLY, A. Ian. *Beyond Simulation—Theory and Theory—Theory: Why social cognitive neuroscience should use its own concepts to study “theory of mind”*, *Cognition*, 2008, vol. 107, no. 1., 266-283.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 13. vyd., (4. opr. vyd.). Přeložil Miloš BIČ, přeložil Josef Bohumil SOUČEK, přeložil Jindřich MÁNEK. Praha: Česká biblická společnost, 2007.

BAŠTECKÁ, Bohumila a Jan MACH a kol. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015.

BAŠTECKÁ, Bohumila. *Psychosociální krizová spolupráce*. Praha: Grada, 2013. Psyché.

BAŠTECKÁ, Bohumila a kol. *Klinická psychologie v praxi*. Praha: Portál, 2003.

BAŠTECKÁ, Bohumila, GOLDMANN, Petr. *Základy klinické psychologie*. Praha: Portál, 2001.

BARRETOVÁ, Louise, DUNBAR, I. M. Robin, LYCETT, John. *Evoluční psychologie člověka*. Praha: Portál, 2007.

BARSALOU W., Lawrence. *Grounded Cognition*, *Annual Review of Psychology*, 2008, vol. 59., 617-645.

BIRKE, Linda., *Learning to Speak Horse: The Culture of "Natural Horsemanship"*, *Society & Animals*, 2007, vol. 15, no. 3, 217-239.

BOHL, Vivian, VAN DEN BOS, Wouter. *Toward an integrative account of social cognition: marrying theory of mind and interactionism to study the interplay of Type 1 and Type 2 processes*, *Frontiers in human neuroscience*, 2012, vol. 6., p. 274.

BORGHIOVÁ, Anna, CIMATTIOVÁ, Felice. *Embodied cognition and beyond: Acting and sensing the body*. *Neuropsychologia*. 2010, 48(3), p. 763-773.

- BOŘÁNEK, Václav. *Horsemanship: Přirozené jezdeckví*. Jindřichův Hradec: Harmony, 2008.
- BURGONOVÁ, Hanna, Louise. 2014, *Equine – assisted therapy and learning with at-risk young people*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.
- BRANDTOVÁ, Kerim. *Rethinking Female Embodiment in the Context of Human-Horse Relationships*. Conference Papers – American Sociological Association. 2014. p. 1-31.
- BRUBAKEROVÁ, Lauren, UDELLOVÁ, A., R., Monique *Cognition and learning in horses (Equus caballus): What we know and why we should ask more*, Behavioural processes, 2016, vol. 126. p. 121-131.
- CARELLO Claudia, MICHAELS F. Claire, *Direct Perception*, New Jersey: PRENTICE-HALL, INC, Englewood Cliffs, 1981.
- CARPENTER M. Jordan, GREENOVÁ C. Melanie, VACHARKULKSEMSUKOVÁ, Tanya. *Beyond perspective-taking: Mind reading motivation*, Motiv Emot, 2016, vol. 40., p. 358-374.
- ČAPKOVÁ, Kateřina, PAVLŮ, Dagmar. *Možnosti hipoterapie u dětských pacientů s dětskou mozkovou obrnou*. Rehabilitace a fyzikální lékařství. 2016, 23(2), p. 114-118.
- CHURCHLANDOVÁ, Patricia S. *Mozek a důvěra: aneb Co nám neurověda říká o morálce*. Praha: dybuk, 2015.
- DAILEY, Robert, MCKISSOCKOVÁ, Blair, STANTON, Deirdre. *The Utilization of Mythical Themes to Elicit Socially Appropriate Behavior Skills*. In TROTTER, S., Kay (editor). *Harnessing the power of equine assisted counseling: adding animal assisted therapy to your practice*. London: Routledge, 2012.
- DE GIORGIO, Francesco, DE GIORGIO-SCHOORL, Jose. *How horses think: in their new book, Francesco De Giorgio and Jose De Giorgio-Schoorl explain the elements of equine cognition and explore how they shape our relationships with horses*, 2017, Active Interest Media. p. 59.

DOSTÁL Dalibor, KONVIČKA Martin, ČÍŽEK Lukáš, ŠÁLEK Martin, ROBOVSKÝ Jan, HORČIČKOVÁ Eva, JIRKŮ Miloslav. 2014: *Divoký kůň (Equus ferus) a pratur (Bos primigenius): klíčové druhy pro formování české krajiny*. Česká krajina, Kutná Hora, p. 125.

DURUTTYA, Michael. *Velká etologie koní*. Košice-Praha: HIPO-DUR, 2005.: M. Duruttya, 2005.

GARDNER, Howard. *Frames of mind: the theory of multiple intelligences*, [New]. edn, BasicBooks, New York.2011.

GRANDINOVÁ, Temple, JOHNSONOVÁ, Catherine. *Zvířata v překladau: Autistická mysl jako klíč k pochopení zvířat*. České Budějovice: Csy, 2015.

HENSHALL, Cathrynne, MCGREEVY, D., Paul. 01, 2014, *The role of ethology in roundpen horsetraining – A review*, Applied Animal Behaviour Science, vol. 155. p. 1-11.

GOODWINOVÁ, Deborah, MCGREEVY, Paul., WARANOVÁ, Natalie, MCLEAN, Andrew, *How equitation science can elucidate and refine horsemanship techniques*, The Veterinary Journal, 2009, vol. 181, no. 1, pp. 5-11.

Holmesová, M. P. Christian, Goodwinová Deborah, Redhead, S. Edward, Goymourová, L. Katy. *The Benefits of Equine-Assisted Activities: An Exploratory Study*, Child and Adolescent Social Work Journal, 2012, vol. 29, no. 2, p. 111-122.

GOLDMAN, Alvin, GALLESE, Vittorio. *Mirror neurons and the simulation theory of mind reading*. Trends in Cognitive Sciences. 1998, 2(12), p. 493-501

GOLDMAN Alvin, DE VIGNEMONT, Frederique, *Is social cognition embodied?*, Trends in cognitive sciences, 2009, vol. 13, no. 4. p. 154-159.

HARMANOVÁ, Alison, MOORE, S., HOSKINS, R., KELLER, P., *Horse vision and an explanation for the visual behaviour originally explained by the 'ramp retina'*, Equine veterinary journal, 1999, vol. 31, no. 5. p. 384-90.

BRUBAKEROVÁ, Lauren, UDELLOVÁ, Monique A. R., *Cognition and learning in horses (Equus caballus): What we know and why we should ask more*, Behavioural processes, 2016, vol. 126.

HEDENBORG, Susanna, *Lis Hartel – an extraordinary equestrian*, Faculty of Education and Society & Malmö University, 2016, Sport in Society, issue 4. p. 1-17.

HERMANNOVÁ, Hana, MŮNICOVÁ, Dana, NERANDŽIČ, Zoran. *Základy hipoterapie*. Praha: ProfiPress, 2014.

HEMPFLING, Klaus Ferdinand. *Poznej svého koně: od prvního setkání až k celoživotnímu přátelství*. Praha: Brázda, 2004.

HEWSTONE, Miles, STROEBE, Wolfgang. *Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006.

HOWEY, M., Oldfield. 2002, *The horse in magic and myth*, Mineola, N.Y.; Great Britain: Dover, 2002.

HOLMES, M. P. Christian, GOODWINOVÁ, Deborah, REDHEAD, S. Edward, GOYMOUROVÁ, L. Katy, 2012, *The Benefits of Equine-Assisted Activities: An Exploratory Study*, Child and Adolescent Social Work Journal, vol. 29, no. 2, pp. 111-122.

HUNT, Ray. *V harmonii s koněm*. Blažejov: Harmony, 2013.

IJICHIOVÁ, Carrie, COLLINSOVÁ, M., LISA, CREIGHTONOVÁ, Emma, ELWOOD, W., Robert: *Harnessing the power of personality assessment: subjective assessment predicts behaviour in horses*, Behavioural processes, 2013, vol. 96, p. 47.

JACKSON, Sophie 2006, *The horse in myth and legend*, Stroud: Tempus, 2006.

JENSEN, Per. *The ethology of domestic animals: an introductory text*, CABI Publishing, Wallingford, 2002.

KASAI, Kiyoto, FUKUDA, Masato, YHATA, Noriaki, MORITA Kentaro, FUJII Naotaka. *The future of real-world neuroscience: Imaging techniques to assess active brains in social environments*. Neuroscience Research. 2015, (90), p. 65-71.

KEELING, Linda. J., JONARE, Liv, LANNEBORN, Lovisa. *Investigating horse-human interactions: The effect of a nervous human*, The Veterinary Journal, 2009, vol. 181, no. 1.

KENDALLOVÁ, Elizabeth, MAUJEANNOVÁ Annick., PEPPING, Christopher. A. WRIGHT, J. John., *Hypotheses about the psychological benefits of horses*, New York: Explore, 2014, vol. 10, no. 2.

KILNER M. James., LEMON, N. Roger. *What we know currently about mirror neurons*, Current biology: CB, 2013, vol. 23, no. 23, p. 1057-1062.

KOHANOVÁ, Linda. *Tao koně: cesta ženy k uzdravení a transformaci*. Praha: Synergie, 2014.

KUČERA, Dalibor. *Moderní psychologie: hlavní obory a témata současné psychologické vědy*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada).

KULICHOVÁ, Jana, et al., *Hiporehabilitace*. Praha: Nadace OF, 1995.

KUNDOVÁ, Ziva. *Social Cognition: Making Sense Of People*, Cambridge, 1999, Mass: A Bradford Book, eBook Collection (EBSCOhost), EBSCO host, viewed 27 January 2017.

LOUHI-LEHTIÖ, Mari. *EASEL. Equine assisted Social-Emotional Learning* in TROTTER, S., Kay (editor). *Harnessing the power of equine assisted counseling: adding animal assisted therapy to your practice*. London: Routledge, 2012.

MACRAE C. Neil, BODENHAUSEN G. Valen. *Social cognition: thinking categorically about others*, Annual Review of Psychology, 2000, vol. 51. p. 93-120.

MCGREEVY, Paul. *Equine Behavior: A guide for Veterinarians and Equine Scientists*. Second edition. Saunders Elsevier, 2012.

MCGREEVY, Paul, HARMANOVÁ, Alison, MCLEAN, Andrew N., HAWSONOVÁ, LESLIE, *Over-flexing the horse's neck: A modern equestrian obsession?*, Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research, 2010 vol. 5, no. 4. p. 180-186.

MCGREEVY, Paul. D., ODDIE, C., BURTON, F. L., MCLEAN, Andrew N., *The horse-human dyad: Can we align horse training and handling activities with the equid social ethogram?*, The Veterinary Journal, 2009, vol. 181. p. 12-18.

MCGREEVY, Paul. D., MCLEAN, Andrew, N., *Punishment in horse-training and the concept of ethical equitation*, Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research 2009, vol. 4, no. 5. p. 193-197.

MCGREEVY, Paul. D., MCLEAN, Andrew. *Roles of learning theory and ethology in equitation*, Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research, 2007, vol. 2, no. 4, p. 108-118.

MCGREEVY, P., *Equine behavior*, Journal of Equine Veterinary Science, 2004, vol. 24, no. 9. p. 375-375.

MYERS, Gene, *The significance of children and animals: social development and our connections to other species* / Gene Myers, West Lafayette, Ind.: Purdue University Press, 2007.

MULLIN, H. Molly, *Mirrors and Windows: Sociocultural Studies of Human – Animal Relationships*, Annual review of anthropology., 1999 vol. 28. p. 201-224.

MURPHY, Jack, ARKINS, Sean. Behavioural processes: *Equine learning behaviour*. 2007 vol. 76, no. 1. p. 1-13.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 2. rozš. vyd. Praha: Academia, 2009.

NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, Praha: Kalich, 1956.

NEISSER, Ulric, BOODOOVÁ, Gwyneth, BOUCHARD, J. Tomas, BOYKIN, A. Wade, BRODY, Nathan., CECI, J. Stephen, HALPERNOVÁ, F. Diane, LOEHLIN, C. John, PERLOFF, Robert, STERNBERG, J. Robert, URBINOVÁ, Susana. *Intelligence: Knowns and Unknowns*, American Psychologist, 1996, vol. 51, no. 2, p. 77-101.

PARELLI, Pat, PARELLI, Linda: *Looking at Equine Assisted Counseling from the Horses' Perspective* in: TROTTER, S., Kay (editor): *Harnessing the power of equine assisted counseling: adding animal assisted therapy to your practice*. London: Routledge, 2012.

PARELLI, Pat., Kathy. KADASH a Karen. PARELLI. *Natural horse-man-ship*. Colorado Springs, CO: Western Horseman, 1993.

PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému Zákonu*, 2. vydání. Komenského evangelická bohoslovecká fakulta, 1974.

PRESTONOVÁ, D. Stephanie, DE WAAL, Frans. B. M.. *Empathy: Its ultimate and proximate bases*, Behavioral and Brain Sciences, 2002; 2001, vol. 25, no. 1, p. 1-20.

RASHID, Mark. *Koně nikdy nelžou*. Ostrava: Montanex, 2006. Kůň v životě člověka.

ROTHER, Eugenio, QUIROZ, VEGA, Beatriz, JIMENEZ., TORRES, Rafael, MAZO, SOLER, Campos, MOLINA Rosa María. *From kids and horses: Equine facilitated psychotherapy for children*, International journal of clinical and health psychology. 2005, vol. 5, no. 2, p. 373-383.

SEDLÁKOVÁ, Miluše. *Vybrané kapitoly z kognitivní psychologie: Mentální reprezentace a mentální modely*. Praha: Grada Publishing, 2004.

SINGER, Peter. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh, 2001.

SMITH-OSBORNOVÁ, Alexa, SELBYOVÁ Alison. *Implications of the Literature on Equine-Assisted Activities for Use as a Complementary Intervention in Social Work Practice with Children and Adolescents*, Child and Adolescent Social Work Journal, 2010, vol. 27, no. 4. p. 291-307.

STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE. *Starý Zákon, překlad s výkladem, svazek 8, Jób*. Brno: Kalich, 1981.

STRAUSS, Anselm L., CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999.

STUART-HAMILTON, Ian. *Dictionary of psychological testing, assessment, and treatment*. 2. ed. London: Jessica Kingsley Publ, 2007.

SVOBODOVÁ, Ivona. *Využití zvířat v zoorehabilitaci*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2010.

THAGARD, Paul. *Úvod do kognitivní vědy: mysl a myšlení*. Praha: Portál, 2001.

THOMPSON, J. Joe., SAMEENOVÁ, Nehdia, RACINE, P. Timothy. *Methodological consequences of weak embodied cognition and shared intentionality*, New Ideas in Psychology, 2016, vol. 43, p. 28-38.

TROTTER, S., Kay (editor). *Harnessing the power of equine assisted counseling : adding animal assisted therapy to your practice*. London: Routledge, 2012.

TOMASELLO, Michael, MELISOVÁ, Alicia P., TENNIE, Claudio, WYMANOVÁ, Emily, HERRMANNOVÁ, Esther. *Two Key Steps in the Evolution of Human Cooperation: The Interdependence Hypothesis*, *Current anthropology*, 2012, vol. 53, no. 6, p. 673-692.

VESELOVSKÝ, Zdeněk. *Etologie: Biologie chování zvířat*, Praha: Academia, 2005.

VÝROST, Josef. SLAMĚNÍK, Ivan (Eds.). *Sociální psychologie*. Praha: Grada.

WALDAU, Paul. *Religion and Other Animals: Ancient Themes, Contemporary Challenges, Society & animals: social scientific studies of the human experience of other animals.*, 2000, vol. 8, no. 3. p. 227-244.

WALLACE, Anthony, MILLER, George, GALANTER, Eugene, PRIBRAM, Karl. *Plans and Structure of Behavior (BookReview)*", *American anthropologist*, vol. 62, no. 6. p. 1065.

LEBLANC, Michel-Antoine. *The mind of the horse : an introduction to equine cognition*, Harvard University Press, 2013.

WILTSHIRE, J. Travis, LOBATO, J. Emilio, MCCONNELL, S. Daniel, FIORE, M. Stephen. *Prospects for direct social perception: a multi-theoretical integration to further the science of social cognition*, *Frontiers in human neuroscience*, 2015, vol. 8, p. 1007.

Ostatní zdroje:

Terénní deník Adély Pfannové, vedený při interakci s koňmi

Osobní deník Adély Pfannové

Internetové zdroje:

BARTOŠOVÁ, Jitka. *Biologické základy chování a chovu koní* [online]. Oddělení etologie, VÚŽV, v.v.i. Uhřetěves [cit. 2017-06-04]. Dostupné z: http://www.smacr.cz/data/public/seminare/SbornikEtoTisk_1.pdf

ČESKÁ HIPOREHABILITAČNÍ SPOLEČNOST, *Oficiální slovník české hiporehabilitační společnosti* [online]. Brno: Česká hiporehabilitační společnost, 2015 [cit. 2017-04-05]. Dostupné z: <http://hiporehabilitace-cr.com/o-nas/oficialni-slovník/>

Equitation Science [online]. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <https://equitationscience.com/>

Rozhovor Martina Veselovského s Terezou Vadrnovcovou [online]. DTVV, 2016 [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: www.video.aktualne.cz/dvtv/nepotrebujeme-trapit-a-zabijet-zvirata-veganstvi-je-zdravejs/r~ef4d5c001ba911e6bff10025900fea04/

University of Ox [online]. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: www.facebook.com/universityofox/

Zoorehabilitace a asistenční aktivity se zvířaty (ABPZ), studijní obor na ČZU [online]. [cit. 2017-06-23]. Dostupné z:

<https://www.af.czu.cz/en/r-6780-studium/r-6793-studijni-obory/r-8151-bakalarske-studium/r-8157-potraviny-vyziva-a-zdravi/r-7798-zoorehabilitace-a-asistencni-aktivity-se-zviraty-abpz>

11. Přílohy

INFORMOVANÝ SOUHLAS PRO ADÉLU PFANNOVOU – ANONYMNÍ UŽITÍ ZÁŽITKŮ Z AVK V DIPLOMOVÉ PRÁCI

Informační list

Tento informovaný souhlas je svolením pro Adélu Pfannovou, k tomu, aby zážitky z kroužku AVK anonymně zanesla do své diplomové práce s názvem Sociální poznávání pomocí koní. Práce je psána v rámci mého magisterského studia oboru Křesťanská krizová a pastorační práce – Diakonika, na Evangelické teologické fakultě, vedoucí práce je psychologka Bohumila Baštecká.

Cílem užití zážitků je doložit, že přínosy hiporehabilitace, o kterých píšete, se teoreticky ukazují i v praxi. Nejde tedy o žádné měření, porovnávání či hodnocení.

Spolupráce je z Vaší strany zcela dobrovolná a máte možnost kdykoliv odstoupit bez jakékoliv újmy.

Záznamy z kroužku si pro vlastní potřeby ve formě deníku píšete celý rok, pokud svolíte, krátké kusy tohoto deníku vložím do své práce.

Rizika užití tohoto deníku jsou ta, že i když vše bude anonymní, nemohu zaručit, že Vaše děti nikdo nepozná – kroužků AVK je málo, já jsem uvedena na webových stránkách a některé příběhy ukáží specifika dětí, která je mohou dovolit rozpoznat. Práci budou číst lidé z mé školy a bude veřejně přístupná v databázi Univerzity Karlovy.

Kontakt na vedoucí mé práce: PhDr. Bohumila Baštecká, Ph.D.

bastecka@etf.cuni.cz

SOUHLASNÉ PROHLÁŠENÍ RODIČE – POTVRZENÍ O INFORMOVANÉM SOUHLASU

Prohlášení rodiče:

Pročetl/a jsem předchozí informace, případně mi byly přečteny. Měl/a jsem možnost se ptát a každá otázka, kterou jsem položil/a, mi byla zodpovězena k mé spokojenosti. Dobrovolně souhlasím s účastí v tomto výzkumu a s jeho užitím v diplomové práci.

Jméno rodiče a dítěte:

Podpis rodiče:

Datum:

Prohlášení výzkumnice:

Přečetl/a jsem informační list budoucímu účastníkovi přesně a ujistil/a jsem se, jak nejlépe dovedu, že účastník rozumí, jak budeme postupovat:

Potvrzuji, že účastník měl příležitost se ptát a že všechny jím položené otázky o výzkumu jsem zodpověděl/a správně a korektně, jak nejlépe dovedu.

Potvrzuji, že osoba nebyla k souhlasu donucena a že souhlasila svobodně a dobrovolně.

Kopie tohoto formuláře poučeného souhlasu byla účastníkovi poskytnuta.

Jméno a podpis výzkumnice: Adéla Pfannová

Datum: